

II RIIGIKOGU

9. istungjärk. **Protokoll nr. 266 (14).**

1925. a.

**II Riigikogu koosolek 29. oktoobril 1925. a.
kell 10 hom.**

Kokku on tulnud 93 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Jaakson**, siseminister **K. Einbund**, sõjaminister **J. Soots**, välisminister **A. Birk**, rahaminister **L. Sepp**, teedeminister **K. Virma**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, põllutööminister **A. Kerem**, kohtuminister **R. Gabrel**, riigikassa juhataja **P. Öpik**.

P ä e v a k o r d:

1. O. Gustavson'i küsimine töö-hoolekandeministrile töötatöölise toetamise asjus.

2. L. Johanson'i, E. Jonas'e ja O. Gustavson'i arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele tööliste palga maksmata jätmise kohta Vene-Balti tehases ja mujal.

3. Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele poliitilise surve ja tagakiusamiste kohta.

4. 10. okt. 1919. a. maaseaduse põhjal võõrandatud maade eest tasumaksmise seadus — Riigikogu liikmete C. Schilling'i ja V. Hasselblatt'i ettepanek.

5. Sonda-Mustvee kitsarööpalise raudtee liivaaugu ja sellele juurdepääsu raudteeharu alla maa sundvõõrandamise seadus — III lugemisel.

6. Usuühingute ja nende liitude seadus — III lugemisel.

7. Pedja jaama territooriumi laiendamiseks maa sundvõõrandamise seadus — II lugemisel.

8. Riigi eelarve-seadus — II lugemisel.

9. Rahukogude kohtupristavite arvu suurendamise seadus — II lugemisel.

10. Tööstusliku tööseaduse muutmise seadus — II lugemisel.

11. Rahalise autasu seadus — II lugemisel.

12. Administratiiv karistamiskord mõnest seadustest üleastumiste ja mõnede sündmääruste rikkumiste eest — II lugemisel.

13. Tööstusettevõtete nädala-puhkepäevade seadus — II lugemisel.

14. Kaalu ja mõõdu seadus — II lugemisel.

15. Perekonnaseisu seadus — II lugemisel.

16. Põllutöölise tööaja ja palgaolude korraldamise seaduse muutmise seadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab abiesimees **T. Kalbus**.

Sekretääri kohal abisekretäär **L. Raudkepp**, pärast abisekretäär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 10.10 min.

1. Päevakorra Juhataja **T. Kalbus**: Avan Riigikogu täiendamine.

koosoleku. Riigikogu juhatause poolt on ettepanek, võtta päevakorda neljandaks punktiks Vabariigi Valitsuse vastamine Riigikogu liikmete A. Jõeäär'i, J. Piiskar'i ja L. Johanson'i arupärimise peale „Scheel ja Ko“ pangamajas ette tulnud tulude varjamise ja väärnähtumise asjus. Selle ettepaneku teeb Riigikogu juhatus selle tõttu, et Vabariigi Valitsuse poolt on soovi avaldatud tänasel koosolekul selle arupärimise peale vastata.

Riigikogu juhatause poolt tehtud ettepanekule vastu ei vaielda, seega loen päevakorra täiendatud kujul vastuvõetuks.

2. Teadaandmine muudatuse kohta Riigikogu koosseisus.

Sekretäär **L. Raudkepp**: Riigikogust on tagasi astunud 28. oktoobril 1925. a. Juhan Kukk — tööerakonna Järvamaa valimisringkonna nimekirja järelle. Asemele on astunud Johann Kana.

3. O. Gustavson'i küsimine töö-hoolekandeministrile töötatöölise toetamise asjus.

O. Gustavson (stp) (loeb): Kas ja milliseid samme kavatseb astuda tööhoolekandeminister töötatöölise katkestatud toetamise jätkamiseks juba lähemal ajal?

4. L. Johanson'i, E. Jonas'e ja O. Gustavson'i arupärimise-ettepanek Va-

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Sagedaks on läinud viimasel ajal juhtumised, kus tööliste palgad jäetakse

**bariigi Valit-
susele töölis-
tele palga
maksmata jät-
mise kohta
Vene-Balti
tehases ja
mujal.**

välja maksmata. Sarnaseid juhtumisi on ette tulnud isegi riiklikkudel maaparandustöödel. Ka vabrikutes ja tehastes on see korduvaks nähtuseks. Nii näiteks Maieri vabrikus, Pohli tikuvabrikus ja Vene-Balti tehases ning väga paljudes vähemates ettevõtetes. Põhjuseks pole mitte see, et tööstuselus valitseb raha- ja krediitipuudus. Tihti on selle nähtuse põhjuseks asjaolu, et töösturitel kasulik on oma käes pidada tööliste palkasid, mille eest neil ei tule protsente maksta. Selle tagajärjel langevad töölistel veel suuremasse kitsikusse. Juba isegi madalad palgad on surunud tööliste elu alla, kus neil osaks alatoitlus, viletsus ja tööjõu enneaegne kokkuvarisemine. Kui tööpalgad peale selle veel välja maksmata jäetakse, siis selle läbi raskendatakse tööliste eluvõimalusi veelgi.

Töökaitse-seaduse § 54. järgi tuleb tööli-
sele palk välja maksta harvemalt üks kord kuus, kui tööleping on sõlmitud kauema aja kui ühe kuu peale, ja harvemalt kaks korda kuus, kui tööleping on sõlmitud määramata aja peale, nagu see suuremal hulgal töölistel on. Kui tööline on palgatud teatud kindla töö tegemiseks, välja arvatud tükitöö, siis tuleb temale palk välja maksta tähtaegadel, mis töölepingus ette nähtud, kui aga töölepingus tähtaega ei ole, siis töö lõpetamisel.

§ 55. järgi on töölisel õigus sel korral, kui talle töötasu tähtjaks välja ei makseta, nõuda kohtuteel töölepingu lõpetamist, misjuures peale palga tema kasuks mõistetakse tasu mitte üle kahe kuu palga, kui tööleping tähtjaline ja mitte üle kahe nädala palga, kui leping on tähtjata.

Selle paragrahvi kasutamine on töölistel raske, sest et ta aega ja kulu nõuab, mis tihti üle kaalub väljamõistetava summa.

§ 224. järgi on ka § § 54. ja 55. määruste rik-
kumise puhul asja algatamine ja süüdlaste koh-
tus süüdistamine pandud tööinspektorite, praegu — töökaitse komisсарide peale.

Peakomisjoni poolt 8. dets. 1908 a. (Vene val. sead. ja määr. kogu 1909. a. art. 1007) p. 2. on ette nähtud kord ja juhtumised, kus ja kuidas palga väljamaksmist võib viivitada. Seda võib teha siis, kui tööliste rohkuse ja tasu-
arvete keerulikkuse ja täpsuse pärast raske on väljamaksmist tähtjal toimetada ja siiski ainult vastava vabrikuinspektori määramisel ja mitte hiljem kui 20 päeva pärast tähtjast arva-
tes, kui tööleping on sõlmitud pikemaks ajaks kui 1 kuu ja mitte hiljem kui 14 päeva pä-
rast tähtjast arvates, kui tööleping sõlmitud määramata ajaks.

Nagu siit järeldada tuleb, oli juba Vene sea-
dustega töölistele töötasu tähtjaks maksmata
jätmine keelatud. Vene seaduse järelvalvel oli
küllalt autoriteeti, võimu ja abinõusid, et ka
sel alal seaduserikkumise vastu võidelda.

Nüüd, kus sama seadus maksev, ei ole abi-
nõusid sarnaste nähtuste vastu tarvitusele võe-
tud. Seda näitab ka Vene-Balti tehaste lugu.
Töölistel on siin saada mitme kuu palgad, ko-
gusummas üle miljoni. Sellejuures on tehase
riigitoid teha (põhjasüvendaja kannud, raud-
tee aluslapid, liiprinaelad jne.). Nende tööde
eest saab tehas riigiasutustelt tasu, ilma et selle
juures tagatise võetaks, et töölistel saaksid oma
töötasu kätte. Siin on aga veel kaugemale min-
nud. Esmaspäeval, 19. oktoobril on maksetud
tehase juhatusele välja Eesti pangast 1.200.000
marka avansina sõjakahjude tasumise arvel.
Väljamaksmine sündis selle järgi, kui tehase
juhatus ja tööliste esitajad olid palunud seda
teha otstarbel, et töölistel saaksid oma tasu
kätte. Kuid nüüd tõendavad töölistel, et nad
seda summat oma palgade tasuks pole saanud.

Kõiki neid asjaolusid arvesse võttes pöö-
rame Vabariigi Valitsuse poole järgmistele küsi-
mistega:

1. Missuguseid abinõusid mõtleb Vaba-
riigi Valitsus tarvitusele võtta selleks, et ära
hoida töölistele tööpalka väljamaksmata jät-
mist?

2. Kas mõtleb Vabariigi Valitsus teha kor-
raldusi, et riigiasutuste tellimisi tehastele andes
võetaks tagatise selleks, et töölistel oma töö-
tasu tähtjal kätte saaksid?

28. okt. 1925. a.

(Allkirjad.)

L. Johanson,
E. Jonas,
O. Gustavson.“)

L. Johanson (stp): Arupärimise
põhjendamiseks ei ole mul palju öelda, sest
et põhjused on ära toodud ka arupärimises
eneses. Nähtus, et meie riigis, kus palgad
isegi madalad on, töölistele tehtud töö eest
tasu välja maksmata jäetakse, on juba seda-
võrd korduvaks läinud, et siin valitsusvõim
peab tingimata oma korraldustega vahele
astuma. Kuid kahjuks ei ole seda tehtud. On
isegi niisuguseid juhtumisi, kus valitsus, pärast
seda kui Riigikogu oma seisukoha on avalda-
nud, on andnud tellimisi vabrikutele, selle-
juures ei ole aga mingisuguseid tagatise võtnud
selleks, et tellimiste hinnast see osa, mis töö-
tasuks määratud, läheks tööliste kätte. Samuti
on näiteks Vene-Balti tehastes vabrikandi ja
tööliste ühisel palvel välja makstud riigi sum-
mad just selleks otstarbeks, et need läheksid
tööliste palgade väljamaksmiseks. Kuid töö-

asutuste direktorid on selle raha, nagu töölised tõendavad, muuks otstarbeks ära tarvitanud, mitte selleks otstarbeks, milleks need summad välja anti. Madalate palkade juures on iseäranis tuntav tööliste see, et kui nad oma palka õigel ajal kätte ei saa, siis sunnitud on võlga tegema, mida nad aga pärast ära tasuda ei suuda. See paiskab töölisi veel suuremasse viletsusse, kui nad senni on olnud ja et see riiklikust seisukohast soovitatav oleks, seda, arvan ma, keegi tõendama ei hakka. Neil põhjustel loodan, et selle arupärimise poolt hääletavad kõik rühmad, kes enesele ette kujutavad seisukorda, millisesse sarnaste kurbade nähtuste läbi tööliste laiemad rahvakihid paisatakse.

Juhataja T. Kalbus: (Hääletatakse.) Arupärimise-ettepanekut toetavad 22 Riigikogu liiget, seega on see arupärimise-ettepanek tagasi lükatud.

5. Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele poliitilise surve ja tagakiusamiste kohta.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Meie põhiseaduse nurkakiviks on õiguslik kord, rajatud demokraatiale. Igal kodanikul peab olema teadmine, et ta elab õiguslikus riigis, kus ei tohi olla aset politseiriigi survereshiimil. Iga valitsevate võimude samm, mis seda teadmist

kõigutab, on hädaohtlik.

Sisepoliitilises elus kipub meil järjest teravamalt maad võtma reshiiim, mis ilmses vastolus meie maksva demokraatliku korra põhinõuetega ning selle tagajärjel mõjub negatiivselt sama sisemise julgeoleku mõttes, mille kaitseks ta käsitusele võetud. Ettekäändel, nagu tahetaks võidelda maksva riigikorra vägi-valdsete kukutajate vastu, on surve sihitud kogu töölisliikumise vastu aladel, kus tööliklassil põhiseaduse järgi peaksid olema samad õigused, mis teistelgi kodanikkudel.

Ükski maksev seadus, sinna hulka arvatud ka riigikorra kaitse seadus, ei keela töölisesitajail osa võtmast omavalitsus-esituskogude tööst. Aga politseivõimude poolt toimepandud ülekuulamisest, läbiotsimisest ja arreteerimisest (Vana- ja Uus-Karistes ning Häädemestel Pärnumaal, Kohilas Harjumaal j. m.) sunnivad oletama, nagu loetakse seda riiklikuks kuriteoks, kui keegi kodanik julgeb olla tööliisrühma liige omavalitsus-esituskogus.

Eesti sotsialistliku tööliste partei riigiustavus tohiks olla väljaspool igasugust kahtlust. Vastasel korral oleks ebamõistetav tähendatud

partei esitajate osavõtt praegusest koalitsioonist. Ometi kiusatakse kohtadel taga kodanikke (Blauberg, Sasi, Künnapas Pärnumaal, Simson, Turp Tartumaal, Robas, Ülevaino Harjumaal j. t.), kelle süü seisab vaid selles, et nad on tegutsenud tähendatud partei huvides. Samuti peavad oma teenistuskohadel kahtlus-alustena kannatama mitmed kodanikud oma kuuluvuse pärast Eesti sotsialistlikku tööliste parteisse (Pihlamets, Kuuskman, Veeberman).

Ülekuulamistel ja läbiotsimistel peavad politseiagendid endid pealegi üleval tihtipeale äärmiselt ähvardavalt ning väljakutsuvalt, minnes isegi käte külgepanekuni (Blauberg, Häädemestel).

Lugedes seesuguse surve ning tagakiusamised nii põhiseaduse kui riigi julgeoleku seisukohalt lubamatuks, palub Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühm Vabariigi Valitsuselt vastust järgmistele küsimistele:

1. Kui Vabariigi Valitsus ei loe keelatuks loiaalset töölisliikumist Eestis, millega seletada siis survet ning tagakiusamisi nende töölisliikumise tegelaste suhtes, kelle riigiustavus väljaspool kahtlust?

2. Mis mõtleb Vabariigi Valitsus teha selleks, et tähendatud surve ja tagakiusamised kaoksid ja et kõik valitsevad võimud hakkaksid tõsisemalt arvestama maksva demokraatliku riigikorra elementaarsetegi nõuetega?

Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma nimel:

Tallinn,

27. X. 25.

(Allkirjad) Oskar Gustavson,
J. Vain,
E. Jonas.“)

O. Gustavson (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Tänane „Kaja“ annab meie rühmale sõbralikult nõu arupärimisasju kodusel kombel meie rühma kuuluvate ministrite kaudu „ära seletada“ katsuda, Riigikogu tülitamata. „Kaja“ võiks seda teed palju õigustatumalt soovitada põllumeeste rühmale, siis jääks viimasel mõnigi kurb sissekukkumine — tuletagem meelde Uulu-Surju lugu — ära. Mis aga puutub eriti käesolevas arupärimises käsitatavasse küsimusse, siis on just põllumeeste esitajad valitsuses selle kannud pinnale, kus kõige tõsisemalt kahtlema peab, kas Vabariigi Valitsuse enamus peaks kiidab kõik need ekstravagantsused, mis illustreerivad praegust sisepoliitilist reshiiimi. Põllumeeste seisukohalt on need nähtused mõistetavad. Neile valmistab tõsist muret suure koalitsiooni tervis ning nad teevad kõik selleks, et ta lõppu lähendada ja vihatud sotsia-

listidest ükskord ometi lahti saada. Aga kui see nõnda on, kui härra siseministri reshiimrusik on meelega tõstetud selleks, et sellega sotsialiste valitsusest välja lüüa, siis lubatagu asju nimetada õige nimega ning avalikult küsida, kas Vabariigi Valitsus sarnaseid enesetappe seisukohti jagab.

Igal asjal peab olema oma piir. Aga igast piirist on üle, kui härra siseminister poliitilise surve arendab välja sinnamaale, et ta laseb omi agente taga kiusata, terroriseerida kodanikke nende kuuluvuse pärast meie parteisse. Sel teel võime välja jõuda sinna, et ühel heal päeval ministrid Virma ja Ast arreteeritakse sellepärast, et nad on — sotsialistid.

Kui tahetakse tõsiasju, olge nõnda lahked. Pärnumaal on läbi otsitud, pekstud ja arreteeritud Jakob Blauberger, on paar korda läbi puistatud, üle kuulatud Jaak Sosi, on arreteeritud ja antud agentuurandmete põhjal kohtu kätte Jaan Künnapas, on pidanud kannatama Simson ja Turp — Tartumaal, Robas ja Ülevaino — Harjumaal. Nende süü? Kuuluvus sotsialistide hulka. Ülekuulamistel, läbiotsimistel, arreteerimistel on politseiagendid talitanud sarnasel viisil, et häbi on sellest rääkida.

Meie teame, millist saatuslikku osa tänapäeva poliitilistes protsessides mängivad kurikuulsad agentuurandmed. Need on kalju, mille otsa jookseb päästmatult karile kaitse. Need on kohtule tihtipeale selleks ainsaks a-ks ja o-ks, mille põhjal kodanikke mõistetakse kinni aastateks.

Aga kui agentuurandmetega tahetakse arvestada kui ümberlukkamata ja kontroleerimist mittevajavate tõestustega, siis hoolitsetagu eelkõige selle eest, et need tõesti seda oleksid. Kui kodaniku saatuseks on politsei töötama korrektselt. Muidu jõuame välja sinna, kus õiguslikust korrast enam midagi järgi ei jää. Millised on aga tänapäev need agentuurandmed ja kuidas neid tehakse? Ma kordan: häbi on sellest rääkida. Jaan Künnapas Pärnumaal Toris on agentuurandmete põhjal aktiivne kommunist, kes agaralt teinud kommunistlikku kihutustööd nii valla- ja maakonnanõukogu kui Riigikogu viimaste valimiste ajal. Tema juures olla asunud sissesõitnud kommunistid, ta olla saanud Tallinnast kirju jne. Pärast uurimise ajal selgub aga, et Künnapas pole kunagi kandideerinud töörahva ühise väerinna nimekirjas. Veel enam: selgub, et Tori vallannõukogus sellenimelist rühmitust üldse olemas ei ole. Selgub, et Künnapas on kandideerinud II Riigikogu valimistel iseseisva sotsialistliku tööliste partei ja maakonnanõukogu viimastel valimistel Eesti sotsiaal-

demokraatliku tööliste partei ja iseseisva sotsialistliku töölistipartei liidu nimekirjas. Ta on küll teinud kihutustööd, aga ainult tähendatud partei nimekirjade kasuks. Selgub, et see kardetav kommunist, kes Künnapas'e pool kord peatunud, olen mina. Selgub, et need kardetavad kirjad Tallinnast on tulnud Riigikogu kantseleist, põllutööministeeriumist, sotsialistide häälekandja „Ühenduse“ talitusest. (J. Vain, stp: Üks süü on veel, ta on II Riigikogu valimise ajal meie rühma kasti juures seisnud!) Selgub, et Künnapas'e on tembeldanud kommunistiks paar kohalikku peremeest, kes sellepärast eriti ta peale vihased, et ta mullu olles kirikumaa planeerimisel maakonna planeerimise komisjoni liige, on kaitsenud popse neile nõutades taludest lahutamisel suuremaid maatükke. Aga kohalik kaitsepolitsei ülem jääb oma agentuurandmete juurde kindlaks: kommunist.

Veel väärtuslikum agentuurandmete ilmsee rumaluse ning nende tekkimise põhjuste illustreerimise suhtes on Jakob Blauberger'i lugu Pärnumaal Hädemeestel. Kes on Jakob Blauberger?

Energiline töölisliikumise tegelane Hädemeestel. 1917. a. maatameeste rühma liige vallannõukogus. 1918. aasta algul Häusleri tellimisel sakslaste poolt arreteeritud, kui enamlasteaegse vallannõukogu liige. 1919. a. kevadel asutanud Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Hädemeeste osakonna ning siiaamaani olnud selle esimeheks. Kandidaat sotsiaaldemokraatide partei Pärnumaa nimekirjas I Riigikogu ja Pärnu maanõukogu valimistel 1921. ja 1923. a. Esines 1921. a. ja 1923. a. vallavalimistelgi partei nimekirjaga. 1923. a. peale vallavanema abi. Agar tegelane tuletõrjeseltsi eesotsas ja üldse omavalitsuse töö ning seltsi tegevuses. Võttis 1924. a. vallavalitsuse esitajana osa komisjonist, kes hindasid Behrsini inventaari ja hooneid. 20. jaanuaril 1925. a. sai Jakob Blauberger raiooni ülem Kuningalt käsu ilmuda kell 4 p. l. Hädemeeste mõisa Behrsin'i korterisse ülekuulamisele. Läks. Tal tuli seal oodata kuni kella 8. õhtul. Peale kriminaalpolitseiniku Pärnust ja korteriperemehe Behrsin'i olid kohale ilmunud veel Aleksander Häusler ja kohaliku kogupõllumeeste nimekirjad: Martinson, Steinfeld, Tõnis Sepp. Härrad olid nõnda kaua aega viitnud nähtavasti söömisega ja joomisega, sest kui kriminaalpolitsei ametnik lõpuks ülekuulamist algas, paistis ta olevat kõva auru all. Algas pristrastiem: Kommunist. 1. detsembri mässust osa võtnud. Pärnust peetud mässuetsel salakoosolekul käinud. Blauberger ei olnud seda kõike uneski näinud.

Ta eitas kategooriliselt. See vihastas ülekuulajat sedavõrd, et ta ülekuulatavat kaks korda lapiti käega palgele löi. Ei aidanud seegi.

Siis asuti 1917. a. asjade pärimisele. Olla mõisaid käinud üle võtmas ja muud seesugust kurja teinud. Blauberger ei salanud: Seda tehti siis ametlikkude eeskirjade põhjal igalpool. Behrsin istus Blauberger'i kõrval toolil ning uhkustas: Nüüd on teil kuraditel lõpp. Vaatame, kas põllumehed saavad nüüd Häädemeestel enamuse, või mis?!

Ja jälle algas ametnik otsast peale. Kommunist. Tööd ei tee. Elab Venemaa rahast. Küsis näha Blaubergeri kätt, vaatas ja löi paar plaksu pihta: „Kurat, kas see kellegi töömehe käsi!“ Ning uuesti tulid 1917. ja 1918. a. a. üksikasjad viimaste peensusteni. (J. H ü n e r s o n, põl: Kui tal niisugune käsi oli, siis ei olnud midagi parata.) Härra Hünerson oskab ainult hirvitada siis, kui töölisi politseiagentide poolt pekstakse. Ma tahaksin teada, mis Teie teeksite, kui Teie mehi pekstakse. (J. Vain, stp: See on ropp lõppude-lõpuks. J. H ü n e r s o n, põl: Tööta tööga kasvataks niisuguseid käsi. M. M a r t n a, stp: See on kuulmata! Häbi!) Kord, kui Blauberger tahtis laualt võtta vee-karahvini, et juua, sai ta jälle hoobi käele: Kes sind kuradit lubas juua! Pärast heldus ülekuulaja ometi nõnda palju, et juua lubas. Ning jätkus ülekuulamine. „Kas olete lahtine inimene?“ — Ei saa aru. „Mis?! Kinni, kinni! Ma panen su kuradi kinni!“ Selles toonis peetud ülekuulamine kestis kella 12. öösel. Ülekuulamise lõpul lubati ülekuulatu ometi koju minna.

5. veebruaril kutsuti Blauberger vallamajja, kus raiooniülem Kuningas ta arreteeris ning ühtlasi ka korteris toime pani läbiotsimise. Midagi ei leitud. Blauberger viidi Pärnu arestimajja. Vabastati alles 3. aprillil. Ühtlasi kuulati ta kohtu-uurija juures üle. Süüdistus oli sama: 1917. a. tegutsenud, Häädemeeste mõisa üle võtnud, üldse tegutsenud aktiivse kommunistina. Alles hiljem selgus üksikasju. Agentuurandmete lõcknumbriks oli salakoosolek, mis 30. novembril Blauberger'i korteris ära peetud. Seal võtnud juhtiva tegelaseks osa sekretäär Järv, kes tundud kui aktiivne kommunist. Selle kaitsepolitsei sisult äärmise ränga süüdistuse — sarnaste süüdistuste põhjal lasti väljakohtu otsustel kodanikke Pärnus maha — jaburus selgub juba sellest, et Järv tol päeval alles Kihnus viibis ja alles 3. detsembril Häädemeeste uuele kohale pärale jõudis. Ja sarnased, mitte kellegi poolt kontroleeritud agentuurandmed osutuvad tänapäev tihtipeale kohtutele ainsaks süüdistus-

materjaliks, mille põhjal kodanikke aastaiks vangi mõistetakse!

Teiseks tähtsaks süüdistuspunktiks oli — lugege ja imestage — : Blauberger olla Järvel viimase Häädemeeste jõudmisel mere ääres vastas käinud ning olla Järve valimist Häädemeeste vallanõukogus toetanud! Aga mis ajast siis vallanõukogu sisemised, täiesti seaduspärased asjad, kui riiklikud kuriteod kaitsepolitsei agentide järelevalve alla käivad!

Suvel esitati Blauberger'i süüdistusmaterjal vastavasse instantsi ettepanekuga asi lõpetada. Mispärast aga leiti, et tarvis on veel kord asja uurida ja kuuldavasti ollagi uuesti üle kuulatud pea-pealekaebajad, kelleks kohapeal avalikult arvatakse Häusler'it ja Behrsin'it. Kui Blauberger sellega ühenduses üle kuulati, siis selgus liigne kord, milliste rumalate süüdistustega üldse tihatakse tulla. 1917. ja 1918. a. asjad sotsiaaldemokraatlikkude nimekirjade kokkuseadmine ning nende kasuks kihutus-töö tegemine — isegi — kui hirmus — valimiste ajal olla juletud käia majast majja! tegevus vallanõukogus töölisrühma eesotsas, — need on siis need surmasüüed, milliste pärast Blauberger'i koht ei peaks olema teiste kodanikkude keskel, vaid vangimaja müüride taga. (M. M a r t i n s o n, põl: Kes seda siis tegi?) Seda tegi teie härra siseminister. (J. H ü n e r s o n, põl: Kas meie saame kedagi kinni panna, kohus tegi seda. Kohus talitas seal ja teeb Teile ka õigust.) Sarnased asjad on siis nüüd süüteoed, mille eest inimesi võib vangimajja paigutada. Ma küsin Teilt, härra Einbund, kas Teie siis tõesti mitte muidu ei looda vallanõukogudes enamust saada, kui peate kaitsepolitsei laskma kõike aktiivseid sotsialiste kommunistideks tembeldada ning neid ära koristada? Härra Behrsin ja Häusler ning teised on siis need õiged riigitoed, kes teistele kodanikkudele jao-pärast hingata annavad. Härra Behrsin'i riigiuustavus on siamaani väljendunud selles, et ta on riigilt enda kätte kokku ahmitsenud maid, milliste eest ta korralikult rentigi maksta ei taha.

Kui soovitakse veel tõsiasju, siis olge lahked. Agar kaitsepolitsei on hoolitsenud, et neist tõsiasjadest puudus ei tule. Siin on õpetaja Turp'i lugu, mis sedavõrd hull ja uskumata, et tahtmatult küsid: Kus meie siis õieti elame? Tsuulu-kahvrite või bushmeenide maal. (L. J o h a n s o n, stp: Ega sealgi asi nii hull ei ole. J. H ü n e r s o n, põl: Laske jalga! Segane vahelhüüe J. H o l b e r g'i, põl poolt.) Kui keegi oma näoga üldse uhkustada võiks, siis olete küll Teie see viimane, kes seda teha võiks.

(J. Vain, stp: Tsuulude maal on tsiiviliseeritud riigikord.) August Turp, õpetaja enne Vaimastveres, hiljem Võsivere algkooli juhataja, arreteeriti 8. detsembril läinud aastal. Kaitsepolitsei agentuurandmete järgi pidi ta olema kardetav kommunist ja maksva korra vägivaldne kukutaja. 12. detsembril oli ta väljakohtu ees. (M. Martinson, põl: Härra Vain leiab, et härra Einbund ja härra Sootska kommunistid on.) Jah — ainult teisest otsast.

12. detsembril oli ta väljakohtu ees. Seal selgusid need hirmsad asjad, milles seisis ta surmasüü: 1) Ei olla koolis pidanud aktust 1. detsembri langemise mälestamiseks; 2) saavat sagedasti kahtlasi kutseid kontsertidele; 3) ei võtvat osa isamaalistest pidustustest; 4) ei olla laulnud isamaa hümnit; 5) jandavat tööühisusega. Need olid need viis surmasüüid, mis viisid mehe väljakohtu alla. Ülekuulamise tulemuseks oli — agentuurandmete rumaluse skandaalne paljastumine. Aktus, mille pidamata jätmisest kogumeeste „Kaja’gi“ nähtavasti agentuurandmete põhjal keerutas Turp’ile surmaköit, selle ümber mitu aega hõõrudes, oli ometi peetud, oli ära jäetud vaid palve. Mina aga ei ole kuulnud, et ühe pidamata palve pärast üks õpetaja peaks kaotama koha, kuigi meie haridusministeeriumi eesotsas on kristlane. Saladuslikud kutsed kontsertidele kandsid sarnaste suurte ja kardetavate „kommunistide“ allkirju, nagu seda on meie muusikamehed Topman ja Aavik, ja need kutsed polnud midagi muud kui kutsed 1923. a. üldlaulupeo eelproovidele. Isamaaliste pidustuste all oli agar agent mõelnud kohalikkude kogupõllumeeste mürgleid Kristjan Robert Jakobson’i auks. (J. Piiskar, stp: Kristjan Jakobson’i auks ei lauldud. M. Martinson, põl: Kas Teie härra Puussepa poole ei astuks sisse.) Teie olete nähtavasti tulnud sealt, aga tagajärjeta. Härra Puussepa pole suutnud Teile tagasi anda seda, mis Teil kaotsi läinud. Turp’ile oli paar korda tehtud ettepanek koorijuhatajana osa võtta neist pidustustest. Ta oli aga loobunud, põhjendades: ei saa osa võtta pidudest, mis algavad joominguga ja lõpevad lõominguga. Eks sarnane vastus ole selge tunnistus, et Turp on — kommunist.

Isamaa hümniga oli lugu nõnda, et pastor Järve Laiuse kihelkonna kongressil ühel vahel ajal äkki ette pani: Lapsed, kas laulaksime midagi. Kas pastorihärra kavatses lahti lasta mõne koraali või isamaa hümnit, seda inimesed ei teadnud, ja suur osa inimesi läks välja ja nende seas ka Turp.

Kohalikust põllutöölise ühisusest osavõtmise pärast öeldi Turp’ile: keegi õige õpetaja ei võta osa tööühisusest, mis Teie sellega jändate. Turp oli tõesti Vaimastvere põllutöölise ühisuses kirjatöömataja. Sellel kohal olles oli tal aga mitu puhku teravaid kokkupõrkeid kohaliku ühise väerinna ninamehe Sei’ga, kelle kavatsed „ülevõtmise“ koosoleku Turp kord nurja ajas. Selle eest vihkasid kohapealsed kommunistid Turp’i, nagu ussi aiaall. Peab tõesti olema kaitsepolitsei tagurpidi loogika, et sellest järeldusi teha, et Turp on kommunist. Pealegi on Turp kandideerinud 1923. a. II Riigikogu valimistel iseseisva sotsialistliku töölispartei ja maakonna nõukogu valimistel samal aastal Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei ja iseseisva sotsialistliku töölispartei liidu nimekirjas, nii siis ühiseväerinna ringkondade needmisalune. Sarnaste rumaluste alusel osutus isegi väljakohtul võimatuks Turp’i süüdi mõista. Aga kes nüüd oletab, et Turp selle tagajärjel vabaks lasti ning ta oma õpetajakoha tagasi sai, see ei tunne Tartumaa Bachman’i ega tema viisust. Härra Bachman nii kergesti meist oma käest ei lase. Turp paigutati Tartu vangimajja. Kui tema vabastamise pärast Tartus kõnelemas käidi, oli Bachman’il Turp’i suhtes juba uus ränk süüdistus valmis. Tartu maakonna politseiülem Bachman seletas, et Turp’i süüdistatavat peale muu ka selles, et Turp olla kaastegelane Jõgeva raudteeõnnetuses. (M. Martna, stp: Eks see ole surve.) Aga see süüdistus on vahepeal ära auranud kui õhk ning süüdistusaktis ei leidu sellest poolt sõnagi. Turp vabastati vangimajast alles 11. mail. Vabaduses olles on ta lähemalt tutvunenud süüdistustega. Ja milles need seisavad? Turp olla teinud kommunistlikku kihutustööd õppiva noorsoo keskel. Maa-keelde tõlgituna tähendab see „kommunistlik“ kihutustöö järgmist: Turp on seletanud lastele, et meil maksvate seaduste järgi on kirik lahutatud riigist ja kirikumaksu sunduslikult nõuda ei saa. Turp on seletanud, et kooliealisi lapsi ei tohi töösse võtta õppeajal, ja kes seda teeb, see langeb trahvi alla. (M. Martna, stp: Mis teie veel tahsite?) Teie näete, see on see hirmus kommunist, mille pärast mees ei tohi enam õpetaja olla. Vallanõukogus olla Turp tähendanud: kommunistide diktatuuri maksmapanemine olla päevade või nädalate ülesanne. Ja seda pidavat tõendama keegi Saar, kellest ükski ei tea, kes ta on ja kus ta on, vähemalt vallanõukogus ei ole teda kunagi nähtud. On ainult üks vallanõukogu liige, kes Saar’e jutlustust tõendab — nõukogu liige Jüri Poom. Ei tea aga seegi lähemalt tõendada, millal

nimelt ja kelle juuresolekul see on sündinud, sest see härra on vallanõukogus tuntud kui mees, kes on alati paraja auru all ja ei tea, mis ta kõneleb.

Esiplaanile on nüüd asetatud süüdistus, nagu oleks Turp Hans Heideman'iga olnud läbikäimises ja pidanud ühendust Tartu töölisühisuste kesknõukoguga, saades sealt kommunistlikku kirjandust. Selle Heideman'i asjaga on aga lugu kahtlemata, nagu Jõgeva raudteeõnnetuses kaastegevuse süüdistusega: selle on kaitsepolitsei laest lugenud, et oma süüdistustega mitte lagedale jääda. Ei väljakohus, ega hiljemadki uurimised pole seda süüdistust üldse puudutanud. Nüüd on see aga järsku peasüüdistusena figureerimas. Samuti ei tihatud võtta süüdistusena seda, nagu oleks Turp läbi käinud Tartu töölisorganisatsiooniga, mis tegutsema jäeti, kui kõik teised töölisorganisatsioonid suluti. Nüüd on aga seegi enam kui kahtlase väärtusega lüli ometi lükitud süüdistusahelatesse ja väike sabagi sellele juurde lisatud: kommunistlik kirjandus. Vaimastvere töölisühisus on tõesti Tartu töölisteühisuste kesknõukogust toonud kirjandust ja seda ka kohapeal lugeda andnud, aga selle kirjanduse soetamist on toetanud Tartu maakonnannõukogu, kelle eesotsas on põllumees. Mina ei usu mitte, et maakonnannõukogu läheks toetama kommunistlikku lendavat raamatukogu.

Ma küsaksin härra siseministrilt, kas Teie tõesti ei oska oma agentuurandmeid septseda nõnda, et nad vähegi usaldustväärivad oleksid. Nõnda näeb aga iga lapski, et see saamatu fantastika on valgete niitidega õmmeldud. Nõnda panete Teie kohtud enam kui piinlikku seisukorda.

Kui tahetakse veel kuulda kaitsepolitsei lapitud traageldusi, siis olge head. Jaak Sosi Vana-Karistest on agentuurandmete järgi kommunist sellepärast, et tal korralik laud ja toolid toas... (M. M a r t n a, stp: K u u l g e ! J. H ü n e r s o n, põl: M i s s e a l n ü ü d k u u l a t a.) Jakob Blauberger, kellest eelpool jutt oli, on peale muu veel kahtlane sellepärast, et tal oma maja. 25. septembril käesoleval aastal arreteeriti Kuivajõe vallas Harjumaal Ienurm. Põhjus oli: tal oli raha ja ta olla liiga palju seltsides tegev. Puha sarnased kardetavad kommunistlikud seltsid, nagu: tarvitajate ühisus, kus ta kolmat aega juhatajaks, haridusselts, kus ta esimeheks, kartuliühisus, kus ta liikmeks ja peale kõigi muu veel asunikude, riigirentnikkude ja popsnikkude rühma liige. Härra Köster'gi peaks juba kartma, et tedagi varsti kommunistiks tembeldatakse ta piiritustöösturite liidu pärast. Tõepoolest, ei ole midagi öelda: kaitsepolitsei agentuur

töötab „enam“ kui korralikult. On üllatav meie politsei rabav loogika, tuleb arreteerida mitte ainult kommuniste, vaid ka neid, kes kommunistide vastased. Juhani Robas Triigi vallas, põline sotsialist, kohalikkude kommunistide poolt vihatud kui nende suurim vastane, arreteeriti 26. septembril 1925. aastal kui kommunist. Ähvardati tapiga Tallinna saata. Lepiti lõpuks ainult sellega, et kohalikus vallamajas kinni hoiti tundi 6 ja kohaliku raiooniülema vastutusel vabastati.

Jaak Sosi — Vana-Kariste vallas juba ammugi pinnaks silmas kohalikule kaitsepolitsei ülemale. Ei saa aga kuidagi külge sõita. Kõik kohal teavad, kuidas kommunistid Sosi vihkavad kui ussi aiaall. Agent näeb juba pikemat aega vaeva, et kohalikke elanikke provotseerida tunnistama, nagu oleks Sosi kommunist, laiali laotanud kommunistlikku ajakirjandust jne. Eks maksa siin venetatud Saksa kõnekään: Der Bien muss. Teie olete kommunistide vastane, kaitsepolitsei tahab Teis aga isamaa päästmise nimel tingimata näha kommunisti ja urgitseb nõnda kaua, kunni agentuurandmed selle asja soovitavas suunas sooritavad.

Võtame kokku ja küsime: Kas on need sihilikud tagakiusamised seletatavad vaid agentide liigagarusega. Ma usun — mitte. Pigemini on see ühe koalitsioonirühma sihilik kallaletungimine teise koalitsioonirühma positsioonidele selja tagant. See teine rühm on töölisrühm, mis tugeneb töölisliikumisele. Võideldakse selle rühma, võideldakse kogu töölisliikumise vastu. Iga aktiivne töölisliikumise tegelane katsutakse tembeldada kommunistiks, — on ju siis kergem temaga kaitsepolitsei agentuurandmete abil arveid õiendada. Töölisliikumine tehakse identlikuks kommunistliku liikumisega ja tõmmatakse konsekventsid sellele vastavalt. Olemate lühikese aja jooksul teinud suuri edusamme ses suhtes. Sõjaväes kahtlustatakse mitut meie partei liiget avalikult kui kommunisti ja tehakse neile takistust teatud teenistuskohdadele pääsemiseks. Ma nimetan Kuuskman'i ja Veberman'i, kes vabatahtlikult kaitseväeteenistusse astunud ja kellel selle tõttu oleks pidanud olema vabalt valida teenistuskoha. Üks neist komandeeriti aga vastu tahtmist Rakverre ja teine Võrru. (J. H o l b e r g, põl: N o h, e g a i g a ü h e t a h t m i s t e i s a a s õ j a v ä e s t ä i t a. M. M a r t n a, stp: T u l e v a n e s õ j a m i n i s t e r t e a b !) Kui sotsialist tagandati Rohuküla tolliülem Pihlamets. Ja siseminister Einbund, kelle arvamist selle loo kohta küsiti, vastas otsekohese mõistaandmisega: „Mina Teie asemel olles, teda küll ametisse ei võtaks!“ Sotsialistide häälekandja

„Ühendus“, see on mitme kõrgemagi ametniku meelest kommunistlik leht, mille eest tuleb ametnikudel hoida, kui tule eest. Üks kohtunik saab „Estoonias“ peaaegu hüsteerika: Mõeldagu ometi — aktusel lastakse kõneleda niisugust inimest, nagu Karl Ast. Ma arvan, kaugemale on vaevalt võimalik minna. (M. Martinson, põl: Hoidke kärnaste pörsaste eest!) Kui Teie ennast sellega iseloomustate, siis ei saa ma selle vastu vaielda.

Härra siseminister Einbund, kui see teisiti on, millega siis seletada seda, et Teie agendid läbiotsimistel avalikult ähvardavad: Meie tahame teile näidata ja katsuda, kas saame Eestist välja rookida selle kommunistliku hüüdsõna: Kõigi maade töölised, ühinege. Kui see teisiti on, millega siis seletada, et rahvusvahelise töölisliikumise põline laul „Internatsionaal“ on kaitsepolitsei agendite arvates keelatud kui kommunistlik hümn.

Härra Einbund, Teie lähete oma töölisliikumise vaenulikkusega veel kaugemale; Teie segate ennast omavalitsuse sisemistesse asjadesse selleks, et takistada riigiustavaid töölisrühmi nende tegevuses. Teie peaksite juba võima rahul olla: riigikorra kaitse seadus on andnud Teie kätte kõik töörahva ühise väerinna rühmad omavalitsuse esituskogudes. Teie olete nad likvideerinud ning oma agentuurandmetega selle eest hoolitsenud, et vangikojad kubinal täis oleksid. Aga seda on Teile veel vähe. Ma küsiksin, mis Teile veel tarvis on? (J. Piiskar, stp: Süües kasvab isu!) Härra Einbund'i ideaal on omavalitsuse esituskogud hoopis ilma töölisrühmadeta. Kui see nõnda ei ole, millega seletate Teie siis oma agentide hõlmahakkamisi teistenimelistele töölisrühmadele. Teie agent läheb Kohila, tuhnib seal valla asjaajamist päeva paar, ei leia loomulikult mitte midagi ning on hirmus õnnetu selle „kuradi kuroki“ pärast, et kuskilt kinni hakata ei saa. Aga tõsine patrioot rõõmustab kui töölisrühm omavalitsuses on riigiustav. Teie agentide arvates on see suureks õnnetuseks. Tema arvates peaks iga töölisrühm kandma kommunistlikku nimetust, siis oleks nõnda lõpmata kerge talle käpp peale panna.

Vana-Karistes panevad Teie agendid toime üldise puistamise just uute valmiste eelõhtul ilmse eesmärgiga: kohutada, ära hirmutada kodanikke. Kui see aga ei õnnestu, hakatakse hõlma uue vallanõukogu töölisrühma liikmetele: Kes seadis nimekirja kokku? Mispärast on just see ja see esimesel kohal? Kuidas teie üldse julgesite minna valimistele? Sama jant sooritatakse naabrivas — Uus-Karistes. Vana-Kariste uue vallanõukogu töölisrühma

ähvardatakse selle eest, et ta on julgenud pidada oma rühma eelkoosolekuid.

Kahju, et härra Einbund siin ei ole, ma tahaksin küsida sellelt härralt, kas ta omas hasardis kunagi aega on saanud maha istuda ja päris tõsiselt järgi mõelda selle üle, kuidas seesuguse reshiimi arendamine mõjub iga tõsise demokraatia sõbra peale. See reshiim, mida arendatakse maksva demokraatliku riigikorra kaitseks, õõnestab kõige kardetavamalt sama riigikorra aluseid. Paistab, et mida kaugemale pealinnast, seda sügavam ja kurjem on surve. Härra Einbund on ääremail jõudnud juba nõnda kaugele, et ta on käed külge pannud ka tööerakondlastele. (A. Anderson, tõe: Õige!) Härra Einbund on lubanud puistata rahvuslikku päarmi Petseri ja Naroovatagustele maadele. See pärmipuistamine seisab selles, et inimesed aetakse kokku karjakaupa ja veetakse Narva. Ma küsin Teilt, härra siseminister Einbund, kas sünnib seegi sisemise julgeoleku huvides? Ma olen veendunud, et see reshiim, mida härra Einbund arendab tõusvas tempos, ei leia praeguse valitseva koalitsiooni enamuse heakskiitmist. Meie arupärimine peab selgitama, kas arendatav reshiim tohib edasi kesta, või peab ta kaduma. See küsimus peaks olema sedavõrd tähtis, et kõik need, kellele meie demokraatliku riigi tulevik tõesti kallid, meie arupärimist peaksid toetama. Ma panen ette käesolev arupärimine vastu võtta.

Juhataja **T. Kalbus**: (Hääletatakse.) Arupärimise-ettepanekut toetavad 37 Riigikogu liiget, seega on arupärimine vastu võetud.

6. Vabariigi Rahaminister L. Valitsuse vastamine A. Jõeäär'i, J. Piiskar'i ja L. Johanson'i arupärimise peale „Scheel ja Ko“ pangamajas ettetulnud tulude varjamise ja väärnähtuste asjus. **S e p p**: Väga austatud härrad Riigikogu liikmed! Käesolev arupärimine puudutab vististi ühte teadaannet, mis tuli rahaministeriumile ühe välisriigi kaubandusesituse poolt Scheeli pangamaja vastu, kus ta oma nõudmiste peale põhjendub, mis temal „Scheel ja Ko“ pangamaja vastu on ja rahaministeriumi palub revideerimist toime panna, et kaubandusliku esituse ja pangamaja vahel olevasse asjasse selgust tuua. Et täit ülevaadet selle küsimuse uurimisele anda, peaksin mina peatuma ühe teise asja juures, kuhu ka käesoleva teate juured ulatavad, see on Tsitsikoff'i ja pangamaja „Scheel ja Ko“ tüliasia juures. 1923. aastast saadik on Tsitsikoff pööranud

nii rahaministeeriumi, kui ka kohtuasutuste poole... (M. Martna, stp: Härra rahaminister, kas Teie arvate, et Tsitsikoff on nüüd Eesti sotsialistliku tööliste partei rühma poole pööranud?) Ei, seda mitte, kuid see teadaanne, millest ma räägin on Tsitsikoff'i kirja põhjal meile tulnud. (M. Martna, stp: Kust see on tulnud?) See on ühe välisriigi kaubandusesitaja poolt. (M. Martna, stp: Kuidas see siis ühenduses on selle arupärimisega?) See on ühenduses arupärimises tähendatud kirjaga, mis mulle esitatud, millele oli juurde pandud Tsitsikoff'i kiri. Selle kirja andmete peale põhjendades, esitab kaubanduslik esitus oma nõudmised. Arupärimisel ei ole sellega muidugi midagi ühist, ja arupärijad ei pruukinud sugugi teada, mille peale põhjeneb kaubandusliku esituse kiri. Selles Tsitsikoff'i ja Scheeli pangamaja vahelises asjas on niihästi rahaministeerium kui ka vastavad kohtuasutused pikemat aega uurimist toimetanud. Kohtuasutuste poolt on seda uurimist toimetatud umbes kahe aasta jooksul ja kulukate eksperitiisidega. Nagu mul olevad andmed näitavad, ei ole seal mingisugust kriminaal asja leitud. Nüüd aga juhib härra Tsitsikoff oma kirjadega kaubandusesituse tähelepanu küsimuste peale, mis tema tüliasjade selgitamisel olevat ilmsiks tulnud ja mis kaubandusliku esitust peaksid huvitama ja toob ette üksikud arvud ja summad, mida tema arvates kaubanduslikul esitusel „Scheel ja Ko“ pangamajalt õigus on nõuda. Selle kirja peale põhjendades toob siis ka kaubanduslik esitus ette, et rahaministeerium peaks revideerimise ette võtma. Ma ei tea, kui kaugelt ma võin minna selle kirja üle teadete avaldamisega, sest see ei olene minust, vaid kaubanduslikust esitusest, kuid et siiski teatavat selgust vaja, siis ma katsun seda asja üldistes joontes valgustada. Nõudmised või lahkkelid puutusid peaasjalikult operatsioonidesse, mis olid kaubanduslikul esitusel umbes 1920.—1922. või 1923. aastal pangamaja Scheeliga ja kaubandusliku esituse arvates on neil õigus mõnede summade peale, mis neile pangamaja poolt ei ole välja makstud. Rahaministeeriumis sai seda küsimust pikalt ja laialt arutatud, sai konsulteeritud paremate juristidega ja jõuti lõpuks seisukohale, et rahaministeeriumil siia vahele segada võimalik ei ole. Mina isiklikult, ega ka teised rahaministeeriumis ei eitanud võimalust, et tüliküsimused võimalikud olid kaubandusliku esituse ja Scheeli pangamaja vahel. Meie kõik teame neid olusid ja seda ärilist tasapinda, milles sündisid ärilised operatsioonid 1920. aastal kaubanduslikkude esituste ja üksikute äride

vahel, seega ka Scheeli pangamaja vahel ja selle ärilise tasapinna juures oli mitmesuguste arusaamatuste tekkimine täiesti võimalik. Kuid seletada, missugusel määral need arusaamatused kellegi süüks kuuluvad, missugusel määral ühel või teisel õigus tekib summade nõudmiseks oma heaks, selgitada, missugusel määral kaubanduslikul esitusel peaks olema raha saada Scheeli pangakontorilt, või missugused summad kaubanduslik esitus peab oma kahjuks kirjutama selle tõttu, et tal omal ajal korralikke agente ega ametnikke ei olnud, nende vahekordade selgitamiseks ei ole rahaministeeriumil kompetentseid jõude. (A. Jõeäär, stp: Selle kohta ei ole arupärijad seletust nõudnud!) Ma jüuan ka sinna. See on õige keeruleine tsiviilvahekord ja loomulik, et seda on võimalik selgitada ainult kompetentsetel kohtuasutustel. Peale selle on ministeeriumi revideerimine ette nähtud ikka jooksvate operatsioonide juures. Kui jooksvate operatsioonide juures tekivad kuritarvitused või korratused, siis on kliendil võimalik rahaministeeriumi poole pöörata palvega, et rahaministeerium erakorralise revisjoni toime paneks. Ja sel juhtumisel, kui korratused tõesti ilmsiks tulevad, on rahaministeeriumil õigus kas teatavaid operatsioone ära keelata või koguni pangakontor kinni panna. Need repressioonid oleksid ka käesoleval revideerimisel rahaministeeriumil olnud, kuid need repressioonid ei oleks kaubanduslikule esitusele midagi kätte andnud. Oletame, et kuigi ministeerium oleks selgeks teinud, et mõni summa oleks pidanud kaubanduslikule esitusele kuuluma, siis ei oleks pruukinud kaubakontor seda mitte täita ja minul oleks õigus olnud ainult seda pangakontorit kinni panna. Vormiliselt on aga see pangakontor likvideerimisel. Tema on ministeeriumile teatanud, et pangakontor seaduslikus korras likvideeritud saab ja „Riigi Teatajas“ sellest likvidatsioonist kuulutatakse, et kõik, kellel likvideeritava pangakontori poole pöörata tarvis, seda teha võiksid. Tähendab, revideerida oleks tulnud operatsioone tagant järele, mis sündinud 4—5 aasta eest likvideeritud pangakontoris. Krediidseaduse mõiste sarnaseks revideerimiseks rahaministeeriumi igatahes ei õigusta. Kõige selle pärast ei olnud ministeeriumil mitte võimalik käesolevas asjas vahele segada, seda enam, et ministeerium aru ei saanud, mispärast kaubanduslik esitus kohtu poole pöörata ei soovinud. Kui omal ajal härra Tsitsikoff ei tahtnud tsiviilkorras kaebtust tõsta pangamaja vastu, siis võib see ühenduses olla poslinimaksuga, sest sel härral ei ole iseäralikku huvi Eesti riigile maksusid maksta. Kuid kaubandusliku esituse juures ei või see motiiv mõõduandev olla, sest nendel

ei tohiks midagi selle vastu olla, kui nad seadusliku kaitse eest koha peal ka kohtule maksusid maksavad. Nii et minu arvates ei ole see motiiviks, mispärast ei võiks kohtu poole pöörata. Samuti ei või olla motiiviks see asjaolu, et kohtus kõik asjad avalikult arutatakse. Ma saan muidugi aru, et üksikud väärnähtused nende ametnikkude poolt on ilmsiks tulnud, kuid et nende väärnähtuste avalik arutamine võiks midagi halba teha, seda ma ei usu, sest meie avalikul arvamisel on nii-kui-nii pilt selge, kuidas olud olid toleaeagsete kaubanduse esituse ametnikkudega.

Mis puutub revideerimisesse nende maksude varjamise suhtes, siis ei olnud selles kirjas vähemaidki andmeid maksude kõrvaldamise kohta, vaid kirjas olid ette toodud ainult tüülioluvad summad, mille peale kaubanduslik esitus arvas omal õiguse olevat. Erateel ja suusõnal lisati küll juurde, et vaadake, siin peaks ka tegemist olema puhaskasu varjamisega, sest need summad on seadusvastaselt omandatud pangakontori kasuks, see peab ometi puhaskasu olema, kuid nende omandatud summade pealt maksusid võetud ei ole. Selle loogikaga ei saanud ma leppida, sest seadusvastaselt omandatud summaksid maksustada ei ole valitsuse ülesanne. Kui tehakse selgeks, et summad on seadusvastaselt omandatud, siis peab pangakontor nad välja andma. Kui aga kohus leiab, et mingisugust seadusvastaselt omandamist ei ole olnud, siis ei ole ka minsigust varjatud kasu. Mina arvasin, et mitterevideerimise etteheide arupärimises puudutab üldist revideerimist, mitte revideerimist maksude selgitamiseks, sest seal räägitakse, nagu stenogrammidest näha, välistellimistest, mis ära jäävad või mille saamine raskendatud on sellepärast, et ministerium ei ole revideerimist ette võtnud. Ma imestan, mispärast peaksid välistellimised sellepärast ära jääma, et Eesti riik oma fiskuse huvides maksustamise suhtes revideerimisi ette ei võta. Ma ei tahaks seda suurt poolehoidu ja toetust mõne teise riigi poolt arvata, tähendab, et võiks ikka ainult seda oletada, et mingisugune surve võib sel puhul tulla, kui teise riigi huvides revideerimisi ette ei võeta tema asjades. Ma juba seletasin, mispärast see võimalik ei ole. Kui aga sarnane revideerimine pangakontoris üldse toime pannakse, siis näeb krediitseadus ette, et pangakontorite revideerimise tulemusi kolmandatele isikutele ei ole võimalik teatada, eriti siis, kui see sünnib maksustamise huvides, kuid sarnane revideerimine ei oleks vist kaubanduslikku esitust huvitanud.

Nende tellimiste küsimustega on üldiselt õige mitmed kõmurikkad jutud ühenduses. On räägitud koguni, et meie oma valitsuse

koosseisu välistellimiste pärast oleme muutnud jne. Nüüd räägitakse jällegi välistellimistest, kui revisjon on pidamata jäänud. Kui niiviisi edasi läheb, siis muutuvad välistellimised mingisuguseks hirmutamise abinõuks, millega emad oma sõnakuulmatuid lapsi hakkavad hirmutama. Mis puutub aga sisuliselt välistellimistesse, siis olen ma alati sel arvamisel olnud, et nende saamiseks tuleb kõige energilisemalt tööd teha. Kuid olen öelnud töösturitele kui ka tellijatele enestele, et mul nende sisse suurt usku ei ole. Senni on pikendatud õieti ainult paberitellimised, kuid neid on meil alati olnud; teisi tellimisi võiksime ainult siis saada, kui meil jõudu oleks oma kaupasad võlgu müüa. (M. Martna, stp: Seletuste andmiseks olete küll väga halva koha valinud.) Ma arvan, et kui arupärimises on välistellimisi nimetatud, siis ei saa neist vaikides mööda minna. Ma tõrjun tagasi selle etteheite, et rahaministerium välistellimisteks takistusi teeb. Takistusi teeb meie riigi majanduslik seisukord ja välistellimistes on raskused sellepärast, et ei suudeta maksutingimustes kokku leppida. Kui meie võiksime suurel määral võlgu müüa, siis saaksime välistellimisi õige kergesti. Mul ei oleks võlgumüümise vastu põhimõttelikult midagi, arvan koguni, et kui tellija on soliid, siis temale võib suuremal määral ka võlgu müüa. Kuid raskus seisab selles, et meie riigil ei ole tarvilikke summasid selleks, et võiks suurel määdul võlgu anda. Kui meil tarvilikud summad oleksid, siis võiksime väga hästi võlgu müüa nii kodumaale kui ka väljamaadele. Et meil aga tööstuslikku kapitaaliga ei ole, siis ei saa meie seda teha ja sellepärast on ka nii vähe välistellimisi. Mingil tingimisel ei tule selle põhjust aga otsida rahaministeriumi mittevastutulekkusest.

Mis puutub etteheitesse, et rahaministerium tagasihoidlik olevat selles asjas, siis arvan, et rahaministeriumi kohus on käesoleval korral seda küsimust tagasihoidlikult ja asjalikult kaaluda. Meie ei tohi unustada, et meil on tegemist ühe suurema rahaasutusega Eestis, kes oma ja enese läbi muretsetud kapitaalidega umbes $\frac{1}{3}$ Eesti tööstusest finantseerib, ning vastavale osale Eesti tööliste töö ja teenistust annab, seda enam, et neid revideerimisi senni mitte vähe ei ole olnud. Peale harilikku jooksvate maksuametkondade iga-aastaste revideerimiste on olnud 1923. a. maikuu erakordseid revideerimisi iseäraliku tulu- ja ärimaksu komitee poolt, teiseks on olnud samal aastal rahaministeriumi revideerimine rahaministeriumi esitajate poolt. Edasi on olnud 1923. a. erirevideerimine maksuametkonna ametnikkude poolt ning peale selle veel kolm revideerimist kohtu poolt: üks on kestnud 11. veeb-

ruarist kunni 14. maini 1924. a., teine on olnud juunikuus 1924. a. ja kolmas 16. märtsist kunni 19. maini 1925. a. Kõik need revideerimised on sündinud hulga ekspertide juuresolekul, nii et revideerimiste puudust olnud ei ole. Kui nüüd ilma andmeteta, nagu ma tähendasin, rahaministeerium uusi revideerimisi oleks ette võtnud ja sealjuures mitte küllaldase tagasihoidlikkusega talitanud, siis oleks võidud rahaministeeriumile põhjendatuid etteheiteid teha. Kui arupärimises on öeldud, et arupärijatel on olemas andmed, mis näitavad, et Scheeli panga puhaskasu tõusis 40 miljoni kuldrubla peale, siis pean ütleva, et minul neid andmeid ei ole. Kui need andmed olemas on, siis palun nad saata rahaministeeriumi. Igatahes võin ühte öelda, et kui andmed puhaskasu varjamise üle esitatakse, siis võtab rahaministeerium kõik seaduslikud volitused tarvitusele, et asja selgitada. Need revideerimised võiksid sündida aga ainult maksustamise huvides ja saadud andmeid kolmandatele isikutele välja anda rahaministeerium ei või.

Juhataja **T. Kalbus**: Kas arupärijad on vastusega rahuldatud?

A. Jõeäär (stp) kohalt: Teatan arupärijate nimel, et meie vastusega rahuldatud ei ole, ja teen ettepaneku läbirääkimisi pidada järgmisel arupärimis-koosolekul.

Juhataja **T. Kalbus**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on otsustatud läbirääkimisi pidada järgmisel arupärimis-koosolekul.

7. 10. oktoobril 1919. a. maa-seaduse põhjal võõrandatud maade eest tasumaksmise seadus — C. Schilling'i ja V. Hasselblatti ettepanek. **V. Hasselblatt** (sks): Teen ettepaneku käesolev seaduseelnõu anda erikomisjoni, mis moodustatud riikliku maatagavara loomiseks võõrandatud maade eest tasumaksmise seaduse läbiarutamiseks. Juhataja **T. Kalbus**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

8. Sonda-Mustvee kitsarööpalise raudtee liivaaugu ja sellele juurdepääsu raudteeharu alla maa Üldkomisjoni aruandja **V. Hasselblatt** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega seaduseelnõu pealkiri ja §§ 1—5.

sundvõõrandamise seadus — III lugemisel. Sonda-Mustvee kitsarööpalise raudtee liivaaugu ja sellele juurdepääsu raudteeharu alla maa sundvõõrandamise seadus.

§ 1. Sonda-Mustvee kitsarööpalise raudtee liivaaugu ja sellele juurdepääsu raudteeharu alla võõrandatakse Tartu maakonnas, Avinurme vallas asuvaist: „Mäe nr. 220“ talu maast 327,0 mtr.² suurune maa-ala ja Avinurme evang.-lutheruse koguduse maast 1025,4 mtr.² suurune maa-ala, mõlemilt kokku 1352,4 mtr.²

§ 2. Peale eelmises paragrahvis nimetatud maa-alade antakse Sonda-Mustvee kitsarööpalise raudtee liivaaugu ja sellele juurdepääsu raudteeharu ehitamiseks riigi raudteevalitsusele üle järgmised riigimaade osad: Tartu maakonnas, Avinurme vallas, endise Avinurme kroonu mõisa järele kuuluvaist:

1) „Raja nr. 23“ talu maast	1030,0 mtr. ²
2) „Kubja nr. 24“ talu maast	1034,0 „
3) „Lubjaahju nr. 25“ „ „	1126,0 „
4) „Sepa nr. 35“ talu maast	4430,0 „
5) „Möldri nr. 36“ talu maast	7670,0 „
6) Avinurme valla kooli maast	6445,0 „
7) Avinurme metskonna metsa- ülema kasutada olevast maast	7780,0 „

Kokku 39515 mtr.²

ja tühistatakse selles osas nende maade kasutajatega sõlmitud rendilepingud.

§ 3. Võõrandatud maade eest maksetakse sennistele omanikkudele tasu raudteevalitsuse erakorralise krediidi § 9 (Sonda kitsarööpalise raudtee uued tööd) summadest maksvate seaduste järgi. Samuti maksetakse maksvate seaduste järgi nimetatud krediidi arvel riigirentnikkudele kahjutasud, mis seotud rendilepingute tühistamisega § 2. tähendatud osas.

§ 4. Raudteevalitsusele antakse õigus kohe pärast käesoleva seaduse vastuvõtmist selle seaduse §§ 1. ja 2. ülesloetud maa-alade valdamisele asuda.

§ 5. Käesolev seadus hakkab maksma tema vastuvõtmisega.

Juhataja **T. Kalbus**: Asun lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu lõpuhääletamisel vastu võetud.

Aruandja **V. Hasselblatt**: Teen ettepaneku seaduseelnõu vastu võtta ilma redaktsiooni komisjoni andmata.

Juhataja **T. Kalbus**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

9. Usuühingute ja nende liitude seadus — III lugemisel.

O. Gustavson (stp): Et käesoleva paragrahvi juures, mis käsitleb olemasolevate usuühingute varanduste küsimust, seisuko-

had lahku lähevad, on loomulik: üldkiriku sõbrad kaitsevad oma lemmiku, üksikkoguduse pooldajad jälle viimase huvisid. Aga mida nende lahkuminekute juures ometi täie õigusega nõuda võib, on see, et avalik oldaks ja otsekohe öeldaks, mida kumbki pool tahab. Kavala veesegamisega katsuda oma seisukohta kontrabandina läbi suruda — seda ei tohiks olla. Härra siseminister Karl Einbund on võtnud enda peale ebameeldivad misjoni: sel ajal, kui ühelt poolt kristlased rändavad rühmast rühma ning töötavad sisse asunikke, meelitavad töotustega venelasi ja puurivad auku pähe sakslastele, et neid kõiki tõmmata üldkiriku rekke ja maksu mis maksab III lugemisel läbikukutada II lugemisel vastuvõetud kaks viimast lõiget käesoleva § 25. juurde, sel ajal saadetakse teiselt poolt tulle härra siseminister. Tema peab seletama, et need kaks uut lõiget, milliste pärast kristlastel nõnda suur pakk ja palavus, ei olla midagi muud kui tarbetu tautoloogiline pallast seadusesse, milles samad asjad olla juba leidnud sirge ja selge käsituse. Kas on see nõnda? Kas on endastmõistetavalt selge, et siin on kaalul mitte kaks erinevat põhimõtet, vaid paljalt ühe ja sama põhimõtte eriväljenduse vormiküsimus. Küsimust nõnda seada, tähendab — sihilikult vett segada. Millest räägivad kaks uut lõiget käesoleva paragrahvi lõpus? Esimene sellest, et iseseisvalt registreeritud koguduse varandus jääb iga iseseisvalt registreerunud koguduse omanduseks või valdamisele edasi. Teine lõige sellest, et iga kogudus võib üldkirikust lahkuda, ilma et ta selle tagajärjel oma varandused kaotaks.

Teisel lugemisel oli härra Einbund'ile I lõige vastuvõtmatu, selgusetu redaktsiooni pärast. Kui talle aga hiljem selgeks tehti, et selgusetu redaktsioon oma vaieldava terminoloogiaga on pärit sama paragrahvi I lõikest, mis sama härra Einbund'i arvates sõnastuselt eeskujulik, siis läks isegi härra Einbund'il ülejoekäivaks selle võttega tähendatud lõiget maha panna. Tuli valida midagi muud. Ja härra siseministri eriliseks õnnetuseks on ta sattunud just selle kõige halvema otsa.

Üheks seaduste põhimõtteks on: seaduse mittetundmine ei vabanda seaduse rikkumist. Mina kahtlen küll, kas ühe ministri suhtes, kes pealegi ise teatud seaduse ametlik isa, võib sama reeglit pahurpidi pöördes öelda: seaduse mittetundmine vabandab ministri sissekukkumist. Juba ühel varemal koosolekul

katsus härra siseminister üldkiriku huvides teha kõrget sõitu Rooma-katoliku kirikuga, komistas aga ja kukkus paragrahv 24. viimase lõike otsa, mida ta oma õnnetuseks ei tundnud. Härra ministri viimane esinemine on uueks tunnistuseks, et ta seaduseelnõu põhimõttega tuttav ei ole, või et ta vähemalt näo teeb, nagu oleks need talle — terra incognita.

Härra siseminister seletab oma kõnes: I lõige Gustavson'i ettepanekust on täiesti üleaarne, sellepärast, et selle küsimuse lahendamiseks seadus juba iseenesest. Kusil Teie ei leia selles eelnõus vähematki avaldust selle kohta, et ühingu käest, kes ennast iseseisvalt registreerib, varandust kellelegi ära läheks. Sellest eelnõust loeme meie aga niisuguse korra välja, et kui see varandus oli selle ühingu oma, siis ta ka selleks jääb, hoolimata sellest, mis suguses korras see ühing ennast registreeris. Ja taas ütleb härra Einbund: „Ja ma läksin ministeeriumi ja küsisin ka seal järgi ja hakkasin eelnõu vaatama ja nägin, et ei ole seda kohta ega määrust, mis otsustaks varanduse küsimuse.“ Ma võiksin Teile soovitada ainult üht, härra siseminister Einbund: käige sagedamini ja õigel ajal oma ministeeriumis, vaadake varem seaduseelnõusid ja harjutage parem kodust kokkulaulmist oma esitajatega Riigikogu komisjonis. Muidu valmistate Teie Riigikogule üllatusi, pannes rumalasse seisukorda kas iseenda või oma esitaja. Siseministeeriumi esitaja härra Maddisson'i seisukoht oli üldkommissjonis ja samuti üldkommissjoni vastavas alamkommissjonis kogu seaduseelnõu arutamise ajal niisama selge kui kategooriline: Ei saa kõneleda kiriklikkudest varandustest, kui koguduste varandustest, sellepärast on ekslik arvata, et see varandus võiks jääda kasutada kogudusele ka sel juhtumisel, kui ta vastavast kirikust lahku lööb. Kogudus on saanud selle varanduse kasutamiseks kui üldkiriku kuuluv organisatsioon ja kaotab nende varanduste kasutamise õiguse, kui ta enam üldkiriku ei kuulu. Samaseid seisukohti arendab härra Maddisson tänase „Kaja“ vastavas artiklis, millist siinkohal tsiteeriksin. Härra Maddisson kirjutab: „Paistab, et kiriklikkude varanduste küsimuses ei tahetagi lõpulikule seisukohale jõuda. Kõneldatakse palju üksikute koguduste varandustest või jälle üksikute kirikute varandusest, kuid sihikindlalt minnakse mööda teatava usu kiriku varandusest. Aga just viimase varanduse küsimuse lahendamine peaks olema kõige-tähtsamaks ülesandeks riigi ja kiriku lahutamisel. Ka arutatakse kiriklikkude varanduste küsimust, nagu ei oleks meil ka kirikut kui tervikut üldse, vaid ainult üksikud kogudused või üksikud kirikud kui sihtasutused. Selles juures jäetakse täiesti silmade vahele see, et

kui meil ei oleks kirikut kui üldkoondust, siis ei oleks ka meil ei kirikuid, kui sihtasutusi, ega ka nende juures asuvaid kogudusi, sest kirikute asutamine ning nende juures koguduste tekkimine oleneb just üldkoondustest, — kirikute olemasolust. Kirikuid asutati kui teatava usu kiriku sihtasutusi, see tähendab, et neile anti küll juriidilise isiku iseseisvus, kuid kui sihtvarandused kuulusid nad üldkoondusele või kirikule. Kirikuid kui sihtasutusi kasutasid ja valitsesid teataval määral nende juures tekkinud kogused, see tähendab, sama usu poolehoidjate kohalikud kogused.

Kui nüüd kõike seda arvesse võtta, siis ei saa ka kõnelda kiriklikkudest varandustest kui koguduste varandustest. Kogudusel võib olla oma varandus, kuid see ei ole juba kiriklik varandus, sest kiriklik varandus, nagu öeldud, on kiriku kui iseseisva juriidilise isiku varandus, mis antud kogudusele kasutada. See rippuvus selgub kõige paremini, kui enesele ette kujutada, et kiriku juurde ei ole üldse tekkinud kogudust, või jälle on tekkinud kogudus oma elupäevad lõpetanud, kas sel põhjusel, et koguduse liikmed on teistesse kogudustesse üle läinud, või jälle sellepärast, et koguduse liikmed on kõik välja rännanud või sellest usust üldse lahku löönud ja nõnda edasi.

Kui asuda seisukohale, et kiriklikud varandused on koguduse omad, tuleks kiriku ja selle varanduste peale vaadata kui peremeheta varanduste peale, mis aga ei oleks õige, sest kirik, vaatamata selle peale, et ei ole tekkinud kogudust või kogudus on lahkunud, jätkab oma elu kui juriidiline isik ja varandusi võib kasutada kas uus kogudus või jälle kõik need, kes vastavasse kirikusse kuuluvad.⁶

Siin on peale pandud i-dele kõik täpid. Ma tsiteerisin seda artiklit pikemalt, et selgitada neid aluseid, millistest lähtudes on siseminister omal ajal selle seaduse konstrueerinud ja millistel põhimõtetel on ministeeriumi esitaja seda seaduseelnõu üldkommisjonis ja üldkommisjoni alamkommisjonis kaitsnud — siseministeeriumi seisukohalt, ma rõhutan seda viimast eriti. Valitsuse eelnõus ei olnud olemasolevail usuühinguil üldse muud teed ette nähtud registreerumiseks, kui ainult üks, — üldkiriku keskkalitsuse kaudu. Ja kui see keskkalitsus mõnesugusel põhjusel oleks keeldunud ühte või teist kogudust registreerimast, siis oleks pidanud see kogudus § 22. põhjal oma tegevuse likvideerima ja ta varandus oleks § 25. kolmanda lõike järele langenud üldkiriku või liidu omaks. Sirge ja selge seisukoht. Ma jätan täitsa lahtiseks küsimuse, kas see seisukoht meie rühmale vastuvõetav on või mitte. Ma konstateerin ainult tõsi-

asja. Üldkommisjon võttis § 24-sse vastu uue teise lõike. See uus lõige annab võimaluse üksikkogudusele teatud kordadel kirikuvalitsusest mööda minnes ennast iseseisvalt registreerida. Siseministeeriumi esitaja vaidles kategooriliselt selle paragrahvi vastu, et läbi rõhuda täies ulatuses siseministeeriumi positsiooni: Konserveerida olemasolevad kirikud kogu oma varandustega, et neid ei rikuks üksikkoguduse koi ega rooste. Analoogilisi seisukohti kirikuvaranduste suhtes on kaitsnud üksikasjalikus ja põhjalikus juriidilises analüüsis lugupeetud härra Päts.

Pärast kõike seda kohtlaselt seletama tulla — seaduseelnõu üldkommisjoni poolt esitatud kujul ei jätvat mingit kahtlust, et varandused kuuluvad üksikkogudustele sellest hoolimata, kuidas nad endid registreerivad, see on lihtsalt liig julge isegi härra kindralkuberneri kohta. Juristid, kes sugugi ei tarvitse härra Einbund'i autoriteedile alandlikult alla vanduda, väljendavad seaduse arutamisel sama teksti põhjal härra Einbund'i omadele diametraalselt vastupidiseid seisukohti — aga seal tuleb härra siseminister Einbund ning seletab suurima üleolekuga: uus I lõige, mis seab varanduste omandus- ja valdamisõiguse vastupidisele pinnale, olla täiesti tarbetu ja üleliigne, sest kõik see asi olevat klaa käesoleva paragrahvi endise teksti põhjal. Mina saan aru sellest, kui uue lõike vastu vaieldakse põhimõttelikust seisukohast. Aga mul on absoluut arusaamatu ja vastuvõtmatu härra Einbund'i shongleeriv argumentatsioon. Ma ei tahaks uskuda, et ta teeb seda vabatahtlikult. Mina kaldun arvama, et ta ennast on pidanud tooma ohvriks kristlaste kavalale manöövrile, et päästa seisukohta. Selles suhtes võib härra siseminister Einbund'ile ainult kaastundmust avaldada.

Mu parandus-ettepaneku II lõike peale on härra Einbund täna langenud seljatagant, eelmisel koosolekul attakeeris ta seda eest. Härra Einbund on väga kuri: Kuidas ma julgevat tahta varanduslike küsimuste üle otsustamist anda kõigest peakoosoleku $\frac{2}{3}$ enamuse kätte. Aga eelmisel koosolekul leidis sama härra Einbund, et meie ei tohtivat teha takistusi siis, kui mõni kogudus neid küsimusi tahab otsustada $\frac{1}{2}$ peakoosoleku hääletega. Mina arvan: sarnane seisukohtade vahetamisega kiiliskargamine võis olla omal ajal arusaadav ja kasulik „Kaja“ peatoimetaja Karl Einbund'i seisukohalt, aga minister Karl Einbund'ile ei tohiks see enam hästi sobida. Ma olen esitanud ettepaneku $\frac{2}{3}$ eriti hääletada, et selle võiksid välja jätta need, kes seda nii väga kardavad. Aga kui see sisse jääbki, ei tee ta kogudustele mingid takistusi sama küsimust ema

põhikirjas pretsiisimalt fikseerida, ette nähes teisi eeldusi peale selle $\frac{2}{3}$, millest kõneleb käesoleva paragrahvi viimane lõige. Aga olgem otsekohesed ja öelgem lausa: ega see koer siia $\frac{2}{3}$ alla maetud ei ole. See on ainult otsitud obadus, kust kinni haarates tahetakse taas lüüa teenimata kapitaali üldkirikule, väärdes minu ettepanekus püsitatud põhimõtet: üksikogudusel on õigus liidust lahti lüüa, ilma et ta sealjuures oma varandused kaotada tarvitseks. Selles põhimõttes seisab küsimuse tuum. Kõik härrade Lattik'u ja Einbund'i hädaldamised, nagu võiks käesoleva lõike vastu võttes käputäis juhuslikke inimesi kiriku varandused omaks teha, on mõeldud vaid garnituuriks, mis peab katma kavalad tagamõtted.

Agarane jalatagant-võtmisega võitlusviis on halb võitlusviis. Ausam on olla otsekohene ja võidelda kui mees mehega, teades, mille peale kumbki pool läheb. Kes tahab, et kiriklikud varandused jääksid igal tingimusel üldkiriku käsutada, see hääletab härra Lattik'u ettepaneku poolt, kes aga tahab kaitsta üksikühingu õiguslikke ja varanduslikke huvisid, see hääletab selle ettepaneku vastu.

V. Hasselblatt (sks): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma pean otse avalikult ütleva, et ma näen teatavat hädaohtu, et kirikute varanduse küsimus sai siin nii mitmekesiselt interpreteeritud ja just mitmekesiselt interpreteeritud ka nendes ringkondades, mis üht ja sama tahavad kätte saada. Ma arvan, et meil peaks päris selge olema, kui meie tahame alal hoida „status quo“, missugune saaks „status quo“ olema. Siin öeldi, et kiriku varandused on sihtvarandused, öeldi ka jälle, et nad on koguduse omad. Kuid ei ole õige üks ega teine. Selle küsimuse juures on unustatud kaks asjaolu: 1) kuidas meie Balti eraseadus vaatab selle küsimuse peale; 2) on täiesti unustatud ära, kuidas vaatab meie oma seadusandlus selle asja peale 1918. aastast saadik kunni tänapäevani. Ma arvan, kui meie stabiliseerime „status quo“, ja just selle „status“, mis praegu maksab ja mis välja kujunenud on kunni 1925. aastani, mitte aga kunni 1900. aastani, siis meie leiame, et Balti eraseaduses on teatav vastolu. §§ 713. ja 597. ütlevad, et kiriklik varandus on Stiftung eigener Art. § 945. räägib aga hoopis teisiti ja nimelt öeldakse siin, et kirikumaa kasutamine on õpetajate käes, kuna ülemomandus on kirikukoguduse käes. Kirikukogudus, kui niisugune, on sellega siin kirikumaade omanik. Sellest meie näeme, et kirikul on väga omapärane struktuur ja nimelt moodustab ta endast nõndanimetatud Jaanuskopf'i, temal on kaks nägu olemas. Selle küsimuse alal on väga palju töötanud

kaks kuulsat kohalikku juristi professorid Erdmann ja Kupfer, kes tulid ühisele arvamisele, et kiriku peale tuleb vaadata järgmiselt: kirikul on kaks nähtavat õigusekandjat, ja nimelt üks õigusekandja on kirik, kui asutus, ja teine on kogudus. Ma luban enesele ette kanda ühe koha: „Allein auch diese Schwierigkeit verschwindet sogleich, sobald man sich erinnert, dass nach gemeinem Rechte eine und dieselbe juristische Person verschiedene sinnlich wahrnehmbare Träger oder, mit anderen Worten, verschiedene Substrate haben kann. Dies findet offenbar auch in Betreff der Kirche statt, weil sie ihren äusserlich sichtbaren Ausdruck regelmässig sowohl in der vorhandenen kirchlichen Anstalt, als auch in den physischen Personen findet, die zu einer gegebenen Zeit zur Kirche eingepfarrt sind. Eben deshalb hat auch Windscheid in seinem Lehrbuche des Pandektenrechts unter Hinweis auf die Wichtigkeit der Setzung, dass eine und dieselbe juristische Person unter verschiedenen Gestalten erscheinen könne, ausgesprochen: es sei gleich, ob man „der Staat“ oder „der Fiskus“, „Kirche“ oder „Kirchengemeinde“, „Anstalt“ oder „Stiftung“, „Familienstiftung“ oder „Familie“ sage.“ Nimelt ütlevad nad, et on üks ja seesama, kas me ütleme näiteks „kirik“ või „kirikukogudus“, kas me ütleme „asutus“ või „sihtvarandus“, kas me ütleme „riik“ või „fiskus“ — see on teatavas mõttes üks ja sama, sest ükskord näitab see oma nägu, teine kord esitus oma nägu. Kui meie võtame meie seadusandluse kiriklikul alal, siis me näeme, et 1919. aastast saadik kirikuvalitsemisest, „Kirchenregiment'ist“ loobuti ja mindi üle koguduste omavalitsuse printsiibile; meie ehtasime enne ülevalt alla ja 1919. a. saadik alt ülesse, ja see on igatahes väga mõõduandev. Kui 1919. aasta seaduses, kus räägitakse koguduste omavalitsusest, kindlaks tehakse, missugused õigused on kogudustel kirikute varanduste suhtes, siis on igatahes endine olukord selle tõttu muutunud. Kui arutati Asutava Kogu ajal kiriklikkude varanduste küsimust, siis oli see päris selge, ja sellepeale tähendas ka aruandja, kui ka teised Asutava Kogu liikmed, et faktiliselt on juba põhiseadusega riik kirikust lahutatud — ja kui riik võtab üle selle vaimuliku seisuse varandused, siis mitte selleks, et omale jätta, vaid et teda kogudustele edasi anda. Aruandja ütles täpselt nii: meie võtame kirikute varandused üle mitte selleks, et neid omale jätta, vaid anname nad vastavatele asutustele — kogudustele kasutamiseks edasi. Veel ütles selle kohta Asutava Kogu liige, härra Päts, et kirikute hooned ei ole mitte kirikute, vaid koguduste omad. Kogudustel on teatavad õigused kirikute varanduste suhtes ja seda näeb ette

ka Balti eraseaduse § 597, kus öeldakse, et selle kohta maksab muidugi see siht, ja varanduse siht on lahutamata sellest varandusest, aga varanduse kasutamine on koguduste käes, kes on selle juriidilise isiku üks külg, kuna teine külg on see siht. Praegu arutuselolev paragrahv kindlustab koguduse õigusi, olgu nad omandusõiguse, ainukasutamissoiguse, sihtvaranduse või muu õiguse peale põhjendatud. Nii tahab see 1919. a. seadus kahtlemata ja see järgneb ka Balti eraseadusest, mille määruseid meie ei muuda.

Siseminister K. Einbund: Austatud Riigikogu liikmed! Ma ei saa kuidagi kohaseks pidada valitsuse liikmena oponentide hakata niisuguste kõnede vastu, nagu seda täna pidas rkl. härra Gustavson. Ma olen tema vastu viisakam, nimetades härra Gustavson'i Riigikogu liikmeks, kui tema seda minu vastu olnud. Aga ma julgeksin siiski kokku võtta lühidalt need mõtted, mis nimetatud varanduste suhtes olen varem avaldanud, et nad Riigikogu koosolekul paistaksid värsketena. Sellejuures aga ei saa kuidagi arvamiselt olla, et siseministri esitaja üldkommisjonis oleks võinud kunagi teist arvamisest avaldada, kui see avaldub eelnõus, millega ta ka lõppude-lõpuks on ühinenud. Täheleb, tema on ühinenud nende parandustega ja kogu selle eelnõu tekstiga. Ja kui tema eelnõuga on ühinenud, siis on tema päri kõigi nende põhimõtete, mis sellele eelnõule aluseks saanud. Ma seadsin koosolekul teatud küsimused üles ning palusin Riigikogu liikmeid läbi lugedes eelnõu mulle vastust anda, kas eelnõu praeguses konstruktsioonis on Riigikogu liikmetele vastuvõetav ja kas rkl. Gustavson'i parandus on tarvilik või on tema ülearune. (A. Anderkopp, tütar: Päril tarvilik!) Mina leian, et see on ülearune juba sellepärast, et käesolev seaduseelnõu isenesest selle juba lahendab. Kõne all on küsimus, et kui üks kogudus enese on iseseisvalt registreerinud. (A. Anderkopp, tütar: Küsi härra Lattik'ult, mis tema arvab!) Mis rkl. Lattik selle juures arvab, on tema erasi, tema võib sellega nõus olla või mitte nõus olla, aga mina räägin sellest, millest eelnõu kõneleb. (Vahelhüüe: Aga mis härra Maddisson sellest kõneleb?) Härra Maddisson ei võinud muud kõneleda kui seda, millest ma praegu kõnelen. Lugesin tema seisukohtade võtmist ajaleht „Kajast.“ Need vastavad varanduste kuuluvuse suhtes ka eelnõu põhijoontele. Millest kirjutab siis härra Maddisson? Ta kirjutab, et kiriku varandus on sihtvarandus. (A. Anderkopp, tütar: Aga mis seaduse seletuskiri kõneleb?) Jah, mina paluksin siis ette lugeda, et ma saak-

sin peale selle seisukohta võtta. Igatahes, mis härra Maddisson on avaldanud ajalehtedes, see on tema asi ja see ei puutu sugugi sellesse, mis meie objektiivselt peame välja lugema sellest eelnõust. Ma tuleksin küsimuse juurde tagasi ja seaksin ta niiviisi üles: kas rkl. Gustavson'i esimene lõige leiab juba väljenduse eelnõus? Mina ütlen, et leiab. Iseseisvalt § 22. korras registreerunud kogudus ei saa eelnõu järgi lahti varandusest, mis temale kuulus teiste seaduste korras. Ma ei ole kuulnud ka siin teistsuguseid väiteid. Teise lõike. (A. Anderkopp, tütar: See tuleb välja jätta!) vastu tein mina väited, mille ümberlukkamiseks ma ei ole kuulnud mingisuguseid asjaolusid ette toodavat. Mina kõnelesin sellest, et kaks kolmandikku koosolijast võivad otsustada kirikuvaranduste saatust siia- või sinnapoole. Vaadake, siit on väga tähtsad asjaolud välja jäetud, nimelt kvorum küsimus. Kuidas meie võime asja nii võtta? Kujutage enesele ette, et näiteks Tartu Maarja koguduses on 15 tuhat liiget ja selle paragrahvi konstruktsiooni järgi võivad kokku tulla 10 liiget ja otsustada selle 15-tuhandelise koguduse varanduse küsimuse ja võivad kokku astuda isegi 5 liiget, milleks ka takistusi ei ole. Kas meie tahame, et see nii sünniks? Vaadake, sellest olen mina kõnelenud, aga ei ole siin mingisuguseid kasuistlikke asju taga ajanud. Sellest võib ju nii kõneleda, nagu rkl. Gustavson, aga ega see asja paremaks ei tee. Mina olen kogu aeg katsunud peatuda seaduse headuste ja puuduste juures ja olen neid julgenud Riigikogule ette kanda, aga kui selle vastu tulakse õrritustega, siis arvan, selleks ei ole ma oma kõnedega põhjust andnud.

Juhataja T. Kalbus: Sõna on faktiliselt märkuseks rkl. Gustavson'ile.

O. Gustavson (stp): Ma katsun seda korda mitte õrritada, vaid viisakas olla. Kõigepealt tahtsin konstateerida faktilise märkusena seda, et härra Einbund on paaril korral ise rõhutanud: minu ettepanek olla kompromiss-ettepanek. Üks mitte midagi uut sisaldav tarbetu ettepanek ei saa aga sisuliselt olla kompromissiks. Teda võib kvalifitseerida ainult kui tarbetut tautoloogiat. Teiseks on mul au härra Einbund'i tutvustada Vabariigi Valitsuse ettepanekuga 10. jaanuarist 1924. aastal. See ettepanek kannab nime „usutunnistuslikkude ühingute ja nende liitude seadus“. Selle ettepaneku viimasest poolest — seletuskirjast võime lugeda järgmist: „Mis puutub § 27. ettenähtud hoolekandesse, siis ei või selles näha öeldule midagi vastukäivat, sest riik on käesoleval juhtumisel huvitatud, et varandus, mis riigi toetusel kõikide poolt soetatud ja mis oli kodanikkude

suurte hulkade oma, kes vastavate seaduste survele pidid usutunnistuslikkudes ühingutes olema, saaks mõne piiratud eraisikute rühma kontrollita omanduseks. Samad kaalutlused on maksvad ka § 21. kohta, mis ette näeb likvideeruvate ühingute ja liitude varanduse saastust. Kahtlemata peab varandus, mis varem kõikide kodanikkude ühine varandus oli, sinna tagasi minema ja peab tarvitama samade sihtide teostamiseks, seda rohkem, kui arvesse võtta neid laialdasi ülesandeid, mis kirikud enestele olid seadnud“.

Mina arvan: seletuskirja ettekantud osa näitab kindlasti, et härra siseminister Einbund'ile seaduse seletuskirja põhimõtted küllalt selged ei ole.

J. Lattik (krst): Väga austatud Riigikogu liikmed! Ma olen seda tähele pannud, et kui ühe seaduseelnõu juures I lugemisel palju vaieldakse, siis läheb ta II ja III lugemisel lihtsalt läbi. Aga kui vaidlused seaduseelnõu II ja III lugemise juures ägedaks lähevad, siis on väga võimalik et seaduseelnõu käes sassi läheb. Härra Gustavson tähendas väga õieti, et siin olla lihtsalt veesegamisega tegemist. See on väga õige. Ma näen tema kõnes mitmel pool veesegamist. Ma ei ole kunagi seda öelnud, mis härra Gustavson siin seletas, et kõik üksikoguduste varandused läheksid keskvalitsuse omaks ja selle nimele kreposteeritaks. Mina olen ainult ühe asja eest võidelnud, mida ka enamuse õigeks on tunnistanud, nimelt et kirikule kui üldkogule see tee kätte näidatakse, mida mööda ta käima peab. Ma ei ole kunagi seletanud ega öelnud, et üksikoguduste varandused peaksid minema keskvalitsuse kätte, see on tõepoolest veesegamine. Üldkirik ei saa kunagi selle seadusega ega muul viisil koguduste käest varandusi omale võtta. Üldkirikut oleme alati selles mõttes kaitsenud, et ta seda teed mööda käiks, mida mööda meie kirik on senni käinud. See seadus tunnistab alguses ühist perekonda kirikuühtlust, pärast aga annab õiguse perekonnaliikmetele minna teisest uksest välja ja käia hoopis teist teed. Mis eespool oli õigeks tunnistatud seda lõhub see lisaparagrahv ära.

Siseminister K. Einbund: Ma mõtlesin, et seletuskirja on sattunud mõni eksitus, sest vahest juhtub see tõesti. Kui härra Gustavson nii suured vastolud ähvardas esile tuua, siis jäin juba arvamisele, et võib olla, et seletuskirjas tõesti eksitus on. Kuid kui kuulsin ettelõetud tsitaati seletuskirjast, siis sai minule selgeks, et see seesama on, millest mina kõnelenud olen ja millest nõnda ka aru tuleb saada.

Th. Tallmeister (rhvsv): Sellest on juba mitmel korral kõneldud, et väited, mida härra siseminister ette tõi, kaaluvad ei ole juba sellepärast, et õige tuttavad juristid seda seadust mitmel viisil seletavad. Võib enesele ette kujutada, kui mitmeti seda seadust mõistma hakatakse, kui ta ellu viiakse. Mina ei hakka seda kordama, sest arvan, et härra Gustavson'i poolt ettekantud väidetest nõnda palju selgub, et lahkuminevad arusaamised juriidilise haridusega isikute poolt võivad tulla ja tulevad. Ma tahtsin ainult selle peale tähelepanu juhtida, mida härra Einbund ette tõi, nagu oleks see otse võimatu seisukord, kui kogudustes ehk tekkida võiksid sarnased nähtused, kus võib olla liiga väikene koguduse osa otsustab liidust lahkumise küsimuse, ilma et seal võimalik oleks suurtel hulkadel sõna kaasa rääkida. Ma arvan, et tegelikult elus sarnast vähe juhtub. Oleks ju võinud ka käesolevas seaduses seda kohta täpsemalt vormuleerida ja otsusvõimeline kvoorum ette ära näha, kuigi seda võib väga hästi põhikirjas teha, põhikirjas, mida siseminister registreerima peab. Kui arvestame aga tegeliku eluga, siis on täiesti selge, et niisugused nähtused, mille peale härra siseminister tähelepanu juhtis, pea kunagi võimalikud ei ole. On ju selge, kui niisugune tähtis küsimus päevakorda on võetud, nagu liidust lahkumise küsimus kuskil koguduses, siis on esiteks päevakord välja kuulutatud ja teiseks, elu on ise näidanud, et just niisugustel kordadel ilmatu suured rahvahulgad koosolekutele kokku tulevad. Kuid kui juhtuda võiks, et sarnane otsus ära tehakse väikese hulga koosolemisel, siis võiksin küsida, mis on sellega katki. Ma arvan, mitte midagi, sest seal võivad inimesed, kes küsimusest huvitatud, asja käima panna, kihutustööd teha ja suured hulgad kokku kutsuda, kes jälle võivad endise otsuse ümber lükata ja uue teha. Seda enam on see küsimus lihtne, et kui teatud kogudus on liidust tagasi astunud, võib ta jälle sinna uuesti tagasi minna või ümberpöörduvalt, nii nagu suurem hulk seda soovib. Mina arvan, et kui meie isegi selle võimaluse kogudustelt võtame, võimaluse liidust välja astuda, nagu seda parem tiib soovib, siis looksime meie sellega niisuguse seisukorra, mida isegi 16. aastasajal ei olnud. Lugesin juhuslikult ühte ajaloolist teaduslikku kirjatööd selle kohta, missugune seisukord valitses Pfalzis 16. aastasaja teisel poolel. Seal näidati, kuidas terve rida kogudusi astus aastakümnete jooksul Lutheri kirikust reformeeritud kirikusse üle ja pärast jälle reformeeritud kirikust Lutheri kirikusse, kuhu nad ka oma varandused kaasa viisid, kuigi sel ajal valitses põhimõte: cuius regio, eius religio. Aga see vürst oli nii vabameelne, et ta omalt poolt mingisuguseid

takistusi ei teinud neile kogudustele, kes tarvilikuks pidasid ühest usust teise minna. Meie Riigikogu parem tiib tahab aga palju sallimatut olla, kui seda 16. aastasaja vürstid olid, kui siin tahetakse niisugune surve maksma panna, et kogudused ei või mingil tingimisel liidust välja astuda. Mina arvan, et meie sarnast seisukorda lubada ei tohi, mis igasugustele demokraatlikele põhimõtetele kui hoop vastu nagu oleks. Meie peame ometi ka seda arvesse võtma, et praegu on meil seisukord niisugune, et üldkirik määrab kirikupäeva kaudu üksikutele kogudustele maksusid. Meie Püha-vaimu kogudus peab sel aastal üle 100.000 marga maksma üldkiriku ülespidamiseks. Võib olla, et kogudused neid maksusid vabatahtlikult maksavad, aga meie peame küsima riiklikult seisukohalt, kas on õigus niisugust seisukorda luua, et kogudustele pannakse maksusid peale, mille üle nemad ise vabatahtlikult otsustada ei või. Üksikutele inimestele ei saa põhi-seaduse järgi maksusid peale panna ühegi usutunnistuse kasuks, kuna aga kogudustele võib panna sunduslikke maksusid peale. See on ometi seisukord, mida meie lubada ei või ja mis ei ole kooskõlas usuvabaduse põhimõttega, mis meie riigis on välja kuulutatud. Kuulsin erateel, et just meie Riigikogusse kuuluvad juristid kõnelesid, et kui vastu võetakse üldkiriku põhimõte, et siis oleks kirik avalikõiguslik asutus ja et siis pole tarvis, nagu möödalanud koosolekul rkl. Linnamägi ettepaneku tegi, veel eriti seda avalikõiguslikku iseloomu ära määrata, sest ta jääb juba iseenesest avalikõiguslikule alusele. Niisugune oli vähemalt juristide seisukoht. Kui nüüd tahetakse niisugust seisukorda luua, et kogudustel isegi liidust väljaastumise võimalus puudub, siis kujuneb meie olukord niiviisi, et meil riigikirikud tekivad, mis seaduse läbi kindlustatud ja kus surve isegi nii suur on, et üksikul kogudusel ei ole võimalust välja astuda ja kus iseenesest mõista ka riigiseaduse abiga maksusid peale pannakse. Mina arvan, et sarnast seisukorda kuidagi lubada ei tohi.

Juhataja T. Kalbus: Lõpusõna on aruandjal.

Üldkommissjoni aruandja M. Juhkam: Vaidlused III lugemisel on keerlenud § 25. juures peaaegjalikult kahe viimase lõike suhtes, nende lõigete suhtes, mida eslotsa II lugemisel nimetati kokkuleppe ettepanekuteks. On vaieldud selle üle, kuidas seadust käesoleval juhusel tuleb tõlgitseda. Mulle näib, et kui ka asuda rkl. Einbund'i seisukohale, et seaduseelnõus see ära öeldud on, millest kõneleb rkl. Gustavson'i paranduse esimene lõige, pa-

randus siiski asjata kordamine ei ole. (Siseminister K. Einbund: Ma ei ole mitte kõnelenud kui Riigikogu liige, vaid kui siseminister ja palun seda parandada.) Minu arvates ei ole sellel olulist tähtsust ja ma olen valmis seda otsekohe parandama. Härra siseminister seletas III lugemisel, et rkl. Gustavson'i paranduse esimene lõige olla ülearune. Jutt võiks olla sellest, et parandus ülearune on nende varanduste suhtes, mis koguduste nimele kinnistatud. (Vahelhüüe V. Linnamägi, krst poolt.) Ma räägin parandusest, mis II lugemisel vastu võetud. (Vahelhüüe V. Linnamägi, krst poolt.) Arvan, et aruandjal on õigus seletada, kuidas ta parandusest aru saanud ja kuidas parandustest aru saada võib. Mulle näib, et nende paranduste kohta, mis koguduste nimele ei ole kinnistatud, rkl. Gustavson'i parandus ülearune ei ole.

Paranduse teise lõike kohta räägiti, et selles on ette nähtud ainult $\frac{2}{3}$ häälteenamus, kuid ei ole aga ette nähtud kvoorum. Kvoorumi võib ette näha põhikirjas. Aga jättes kõrvale ka selle, ei ole seisukord nii hull, kui seda arvab rkl. Lattik, nimelt et teise lõike järele võib küsimuse otsustada juhuslikult kokkutulnud inimeste hulk. Lugu on nii, et § 26. järele ühingu ja liidud oma varandusi pantida, võõrandada jne. ei või muidu, kui Vabariigi Valitsuse loaga. Kuigi paranduses ei ole ette nähtud koosoleku kvoorum, kuigi need koosolekud võivad olla teatud määral juhuslikud, varandusega siiski liig kergelt talitada ei saa, sest selle takistuseks on seaduse § 26.

Juhataja T. Kalbus: Faktiliseks märkuseks on sõna härra siseministril.

Siseminister K. Einbund: Ma tarvitan sõna faktiliseks märkuseks. Aruandja oletas, et paranduse esimene lõige on tarvilik nende varanduste kohta, mis kreposteeritud ei ole koguduste või kirikute nimele. Ma pean õiendama, et varandused, hoolimata sellest, kas nad on kreposteeritud või mitte, kuuluvad ikkagi kellegi omandusse või valdamisele. See asjaolu ei nõua ja ei saa nõuda esimese lõike tarvidust.

Juhataja T. Kalbus: Faktiliseks märkuseks on sõna aruandjal.

Aruandja M. Juhkam: Ma ei öelnud, et paranduse esimene lõige on tarvilik juhtumisteks, kui varandused kellegi nimele kinnistatud ei ole, vaid mina ütlesin, et parandus on tarvilik juhtumisteks, kus teatud koguduse varandused ei ole koguduse nimele kinnistatud või kus need kinnistatud üldkiriku nimele.

Juhataja T. Kalbus: On tehtud kaks ettepanekut. Rkl. Lattik'u poolt on tehtud ettepanek, välja jätta § 25. kaks viimast lõiget, mis II lugemisel rkl. Gustavson'i ettepanekul vastu võeti. Teine ettepanek on rkl. Gustavson'i poolt, et eraldi hääletada § 25. viimases lõikes arv „ $\frac{2}{3}$ “, samuti kaks viimast lõiget. Esiteks panen hääletamisele rkl. Lattik'u ettepaneku ja kui see ettepanek vastu võetakse, siis langevad paragrahvi kaks viimast lõiget välja ja järelikult ka rkl. Gustavson'i ettepanek ei tule hääletamisele. Kui aga rkl. Lattik'u ettepanek tagasi lükatakse, siis tuleb hääletamisele rkl. Gustavson'i ettepanek. Asun rkl. Lattik'u ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 42 häält, vastu 46 häält, — seega on ettepanek tagasi lükatud. (Hüüded: Sedelitega!) Nõutakse sedelitega hääletamist. (Hääletatakse.) Hääletamise tagajärjed on järgmised: ettepaneku poolt on 41 häält, vastu 49 häält, erapooletuid 2, seega on ettepanek tagasi lükatud. (Kiiduavaldus pahemal pool.)

Hääletamisele tuleb rkl. Gustavson'i ettepanek, nimelt viimases lõikes arv „ $\frac{2}{3}$ “ eraldi hääletada. (H. Anniko, krst: Palun sõna korra kohta.) Hääletamise ajal ei saa ma sõna anda ja palun Teid kohale istuda. (Hüüded: Kuidas! Kõik lõiked pidid eraldi hääletamisele tulema. — Siseminister K. Einbund: Mõlemad lõiked pidid eraldi hääletamisele tulema.) Eksiarvaste ärahoidmiseks seletan veel kord, et praegu tuleb hääletamisele rkl. Gustavson'i ettepanek, kas sisse jätta või välja heita „ $\frac{2}{3}$ “ ja kui see on hääletatud, siis on viimase lõike tekst kindlaks tehtud ja pärast seda tuleb hääletamisele viimase ja eelviimase lõike vastuvõtmine eraldi. On need eraldi hääletamise tagajärjed selgunud, siis tuleb hääletamisele terve paragrahv kõigi vastuvõetud parandustega. (Hüüded: Õigel!) Panen hääletamisele kas sisse jätta või välja jätta arv „ $\frac{2}{3}$ “ viimases lõikes. (Hääletatakse.) Üksikud on vastu, nähtav enamuse on poolt, seega on otsustatud „ $\frac{2}{3}$ “ viimasesse lõikesse sisse jätta. Panen hääletamisele paragrahvi viimase lõike. (Hääletatakse.) Viimase lõike poolt on antud 46 häält, vastu 43 häält, — seega on viimane lõige vastu võetud. (Hüüded: Sedelitega!) Häälte vahe on 3, palun sedelid välja jagada. (Hääletatakse.) Poolt on antud 49 häält, vastu 42, seega on viimane lõige vastu võetud. Nüüd tuleb hääletamisele eelviimane lõige. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on eelviimane lõige vastu võetud. Nüüd tuleb hääletamisele § 25 ühes parandustega. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 25 vastu võetud.

Riigikogu koosolek on kestnud üle 2 tunni, kuulutan veerandtunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 12.30 min.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 12.50 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **T. Kalbus**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Piiskar**.

Juhataja T. Kalbus: Riigikogu koosolek kestab edasi.

Aruandja **M. Juhkam** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu § 26.

§ 26. Igal liidul ja liitu kuuluval usuühingul on õigus oma kinnis- kui ka ajaloolise ja kunstilise väärtusega vallasvara võõrandada, pantida, vahetada ja üle kuue aasta rendile anda ainult Vabariigi Valitsuse loaga.

Aruandja **M. Juhkam** (loeb):

§ 27. Kui usuühingute liitu kuuluvate ühingute liikmete kogu arv, või liitu mitte kuuluva usuühingu liikmete arv langeb alla 500, lähevad nende varandused riiklise hoolekande alla, mis seisab selles, et siseministeeriumil õigus on kindlaks määrata varanduse kasutamise viisi ja selles, et siseministeeriumi loata usuühingute liit või ühing oma varandusi võõrandada, pantida, vahetada ja rendile anda ei või.

Juhataja T. Kalbus: Sõna on rkl. Juhkam'il.

M. Juhkam (töer): II lugemisel kustutati § 27. sõnad: „või liitu mitte kuuluva ühingu liikmete arv langeb alla selle arvu, mis ühingus oli seaduse maksmahakkamise ajal“. Pean siiski ettepaneku tegema, III lugemisel see lause uuesti sisse võtta ja seda järgmistel põhjustel: Mulle näib, et hääletamise tagajärg II lugemisel võis olla juhuslik. Paragrahvis on ette nähtud ühingu liikmete arv 500. Meil on aga terve rida kogudusi või ühinguid, kelle liikmete arv alla 500 on. Näiteks metodistid, paptistid, vene- vanausulised jne. Just nende pärast oli komisjonis vastu võetud lause, et ühingu liikmete arv ei või langeda alla selle arvu, mis oli ühingul seaduse maksmahakkamise ajal. Seda silmas pidades teen ettepaneku kustutada § 27. 3. reas sõna „langeb“ ja sisse võtta II lugemisel väljajäetud sõnad: „või liitu mitte kuuluva ühingu liikmete arv langeb alla selle arvu, mis ühingus oli seaduse maksmahakkamise ajal“.

Juhataja **T. Kalbus**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **M. Juhkam**: Kui aruandja pean ettepanekut kaitsma.

Juhataja **T. Kalbus**: Ettepanek on tehtud § 27. maha kustutada sõna „langeb“ ja sisse võtta järgmine lause: „või liitu mitte kuuluva ühingu liikmete arv langeb alla selle arvu, mis ühingu oli seaduse maksmahakkamise ajal. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Panen § 27. ühes parandusega hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 27 vastu võetud.

Aruandja **M. Juhkam** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega §§ 28 ja 29.

IV. Lõppmäärused.

§ 28. Usuühingute liidu või liitu mittekuuluva usuühingu likvideerimise puhul pärib nende varandused riik tingimusega, et need hariduslikuks või heategevaks otstarbeks määratakse, kusjuures ka usuühingute liidu või ühingu likvideerimise koosoleku otsus arvesse võetakse.

§ 29. Käesolev seadus hakkab maksma 1. jaanuaril 1926. a.

Aruandja **M. Juhkam** (loeb):

„§ 30. Selle seaduse maksmahakkamisega kaotab maksvuse seaduste kogu XI köide, I jagu (Vaimulikkude asjade seadlused (Ustav duhovnõh del) kõigi täienduste ja lisadega, nimeline ukaas 17. oktoobrist 1906. a. vanausuliste ja usulahkude seltside moodustamise ja tegevuse kohta I ja II jagu (väljakuulutatud seaduste kogus 1906. a § 1728 all). Ajutise valitsuse poolt vastu võetud seadused ja määrused: 18. veebr. 1919. a. Ev.-Lutheri usu konsistoriumide asjus („Riigi Teataja“ nr. 12 — 1919. a.) 15. aprillil 1919. a. Ev.-Lutheri usu koguduste omavalitsuse ajutine korraldus („Riigi Teataja“ nr. 28/29 — 1919. a.) ja 19. aprillil 1919. a. Kreeka-katoliku (Vene õigeusu) kiriku valitsuse ja koguduste omavalitsuse korraldus („Riigi Teataja“ nr. 28/29 — 1919. a.) ja kõik teised seadused, määrused ning korraldused, mis käesoleva seaduse määrustele vastu käivad“.

Ma teen ettepaneku § 30-as I osas teha redaktsiooniline parandus, nimelt lugeda paragrahvi algus järgmiselt: „Selle seaduse maksmahakkamisega kaotavad maksvuse: Vaimulikkude asjade seadlused (Ustavõ duhovnõh del — seaduste kogu XI köide 1 jagu) kõigi täien-

duste ja lisadega, 1906. a. 17. oktoobri nimelise ukaasi vanausuliste ja usulahkude seltside moodustamise ja tegevuse kohta I ja II jagu (välja kuulutatud valitsuse seaduste ja määruste kogus 1906. a. art. 1728);...“ Edasiläheb nii nagu II lugemisel vastu võetud kunni lõpuni.

Juhataja **T. Kalbus**: Aruandja poolt on tehtud redaktsiooniline parandus, see seisab nimelt sõnade järjekorra muutmises. Kui selle vastu keegi ei vaidle, siis loen et see redaktsiooniline parandus on vastu võetud.

Panen § 30. ühes parandusega hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 30 ühes parandusega vastu võetud.

Asun lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu lõpuhääletamisel vastu võetud.

10. Pedja jaama territooriumi laiendamiseks maa sundvõõrandamise seadus — II lugemisel. Üldkommisjoni aruandja **J. Voiman** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega seaduseelnõu pealkiri ja §§ 1—3.

Pedja jaama territooriumi laiendamiseks maa sundvõõrandamise seadus.

§ 1. Pedja jaama maa-ala laiendamiseks sundvõõrandatakse riigile Tartu maakonnas, Vaimastvere vallas asuvast „Jaani-Jüri Nr. 30“ talust tarvisminev maa-ala pinnasuurusega kunni 1600 mtr.² teedeministri poolt kinnitatava plaani järgi.

§ 2. Võõrandatud maa eest makstakse sennisele omanikule tasu raudteevalitsuse erakorraliste kulude § 3 (jaamade laiendamiseks ja hoonete ehitamiseks maa võõrandamine) summadest maksvate seaduste järgi.

§ 3. Raudteevalitsusele antakse õigus kohe peale käesoleva seaduse maksmahakkamist võõrandatava maa-ala ülevõtmisele asuda.

Juhataja **T. Kalbus**: Kuna aruandjat riigi eelarve-seaduse kohta kohal ei ole, asub Riigikogu järgmise päevakorra-punkti juurde.

11. Rahukogude kohtupristavite arvu suurendamise seadus — II lugemisel. Üldkommisjoni aruandja **A. Jõeäär** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega seaduseelnõu pealkiri ja tekst.

Rahukogude kohtupristavite arvu suurendamise seadus.

Lisas nr. 1 riigi 1925. a. eelarve juurde („Riigi Teataja“ nr. 53/54—1925. a. lhk. nr. 282) ettenähtud rahukogude kohtupristavite arvu suurendatakse 22 pealt 26 peale.

12. Tööstusliku tööseaduse muutmise seadus — II lugemisel. Töökaitse komisjoni aruandja **L. Johnson** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega seaduseelnõu pealkiri ja tekst.

Tööstusliku tööseaduse muutmise seadus.

Tööstuslikku tööseadust (Seaduste kogu XI köide 2. jagu 1913. a. väljaanne) täiendatakse järgmise paragrahviaga:

§ 55¹. Vaatamata selle peale, kas tööline nõuab § 55. korras teenistuslepingu lõpetamist või töötab edasi, on ettevõtte omanik kohustatud ilma töölise süüta tähtajaks väljamaksmata jäänud palga pealt töölisele viivitusraha maksma 1/3 % iga ööpäeva eest, mis palgamaksmise tähtajast hiljem sünnib. Viivitusraha on ettevõtte omanik kohustatud poolel määral maksma, kui ta tähtajaks väljamaksmata jäänud palga töölisele vabatahtlikult ära tasub.

13. Riigi eelarve-seadus — II lugemisel. Üldkomisjoni aruandja **K. Kornel** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega seaduseelnõu pealkiri ja §§ 1—4.

Riigi eelarve-seadus.

Peatükk I.

Üldmäärused.

§ 1. Riigi eelarve on akt, mis sisaldab kõik tarvilikukstunnustatud riigi kulud ja tulud.

§ 2. Riigi eelarve-aasta algab 1. aprillil ja lõpeb järgmise kalendri-aasta 31. märtsil.

§ 3. Riigi eelarvesse võetakse kõik eelarve-aasta jooksul kavatsesetavad kulud ja loodetavad tulud, välja arvatud eripõhikirjade ja -põhimääruste alusel tegutsevate riiklikkude ettevõtete ja asutuste ning riigiasutuste valitseda olevate eriotstarbeliste kapitaalide kulud ja tulud, mis tulevad käsitamisele riigi eelarves seevõrra, kui võrra see on ette nähtud vastavates seadustes ja määrustes.

Kulud ja tulud riigi eelarves viiakse lõpukokkuvõttes vastastikku tasakaalu.

Peatükk II.

Korralised ja erakorralised kulud ning tulud.

§ 4. Riigi kulud ja tulud agunevad kumbki korralisteks ja erakorralisteks.

Aruandja **K. Kornel** (loeb):

§ 5. Korralisteks kuludeks loetakse kulud, mis on enam-vähem alalised ja aast-aastalt kordudes lähevad tavaliste tarviduste rahuldamiseks.

Erakorralisteks kuludeks loetakse kulud, mis tekivad suurematest juhuslikkudest ja muutlikkudest tarvidustest. Erakorraliste kulude hulka kuuluvad eriti: suurema kinnisvara soetus; raudtee ehitus; põhjalikum relvi uuendus uuesüsteemiliseks; kulud, mis vahetumalt tekivad sõjast ja selle tagajärgedest, rahva viletsusest, nagu: viljaikaldus, uputus, jne.; lühiajaliste sõjavõlgade tasumine ja muude võlgade kustutamine enne tähtaega; operatsiooni-kapitaale riiklikkudele ettevõtetele ja asutustele ning riigikassast antavad laenud.

Riigikontrolöör **A. Oinas**: Selguse mõttes teen järgmise ettepaneku: § 5. lõpuosas sõnade asemele: „operatsiooni-kapitaale riiklikkudele ettevõtetele ja asutustele“ võtta sõnad: „riigikassast riiklikkudele ettevõtetele ja asutustele antavad operatsiooni-kapitaali summad“. Selle paranduse mõte on järgmine: Kui öeldakse „operatsiooni-kapitaale“, siis võib sellest nii aru saada, nagu tuleks eelarvesse paigutada kogu ettevõtetele määratud operatsiooni-kapitaale. Operatsiooni-kapitaale võivad aga koos seista osalt ka varandustest, nii nagu näiteks, turbatööstuse operatsiooni-kapitaal, millest oli osa varanduste kujul ja osa riigikassast antud raha kujul. Eelarvesse aga võetakse üles ainult operatsiooni-kapitaali rahalised summad, mida riigikassa välja annab. Sellepärast teengi oma ettepaneku.

Juhataja **T. Kalbus**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **K. Kornel**: Ma arvan, et ka praeguses redaktsioonis on asi selge, sest siin kõneldakse samadest summadest. Praegune redaktsioon fikseerib praegu maksva korra. Kuid härra riigikontrolööri parandus on redaktsioonilist laadi ja sellepärast otsustab Riigikogu ise, kumb redaktsioon tema arvates parem on.

Juhataja **T. Kalbus**: Kas soovitakse paranduse ettelugemist? (Hüüded: Jah, palume.) Ettepanek on järgmine: „§ 5. sõnade asemele „operatsiooni-kapitaale riiklikkudele ettevõtetele ja asutustele“ võtta sõnad: „riigikassast riiklikkudele ettevõtetele ja asutustele antavad operatsiooni-kapitaali summad.“

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Panen § 5. ühes parandusega hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 5 ühes parandusega vastu võetud.

Aruandja **K. Kornel** (loeb):

§ 6. Korralisteks tuludeks loetakse tulud, mis on enam-vähem alalised ja aast-aastalt korduvad.

Erakorralisteks tuludeks loetakse tulud, mida saadakse suuremal määral ühekordselt ja juhuslikult. Erakorraliste tulude hulka kuuluvad eriti: riigi varanduste realiseerimine suuremal arvul ja võlgade tegemine.

Riigikontrolöör **A. Oinas**: Ma ei hakka pikemalt motiveerima. Teen ettepaneku vastavalt § 5-le sõnade järele „suuremal arvul“ asetada sõnad „operatsiooni-kapitaalide tagasimaksud“.

Juhataja **T. Kalbus**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **K. Kornel**: Selle parandusega võin ma ühineda, sest ta on tingitud eelmistest paragrahvidest.

Juhataja **T. Kalbus**: Aruandja ühineb ettepanekuga, sellepärast ei tule see eraldi hääletamisele. Panen § 6. ühes parandusega hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 6 ühes parandusega vastu võetud.

Aruandja **K. Kornel** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu § 7.

Peatükk III.

Kulude ja tulude nomenklatuurid.

§ 7. Nomenklatuurid, mille põhjal võetakse eelarvetesse nii kulud kui ka tulud, jagunevad peatükkideks ja paragrahvideks ning tarbekorral veel alljaotusteks.

Aruandja **K. Kornel** (loeb):

§ 8. Kulude nomenklatuuri peatükki koondatakse riigi keskasutuse juhatajale vahetumalt alluvad ametkonna kulud kas kõik või jaotatult, arvestades ametkonna ülesannete erinevusega või asutuse asukohaga.

Igasse kulude peatüki paragrahvi koondatakse peatüki piires kõik sisuliselt ühetaolised kulud.

Riigi eelarvesse võidakse võtta eripeatükina ka niisugused suurema tähtsusega kulud, mis ühegi riigi keskasutuse vahetumata kulude hulka ei kuulu.

Riigikontrolöör **A. Oinas**: Kahetsen väga, et minul tuleb tehnilisi parandusi esitada, kuid see on tingitud sellest, et riigikontrolli esitajat ei olnud kutsutud komisjoni koosolekutele.

Kolmas lõige ettelõetud paragrahvis ei ole praegusel kujul täiesti selge. Siin on öeldud: „Riigi eelarvesse võidakse võtta eripeatükina ka niisugused suurema tähtsusega kulud, mis ühegi riigi keskasutuse vahetumata kulude hulka ei kuulu.“ Eelpool on aga see mõte avaldatud, et kõik ühele keskasutusele alluvad kulud võetakse eripeatükki. Kui nüüd eripeatükki võetakse ka teised suurema tähtsusega summad, mis „ühegi riigi keskasutuse kulude hulka ei kuulu,“ siis ei ole selge, kes neid summasid siis käsutab. Niisuguseid krediite aga ei saa eelarves olla, millel käsutajat ei ole. Igal krediidil peab käsutaja olema. Sellepärast teen ettepaneku, et tähendatud summad oleksid rahaministri käsutuses, mis oluliselt kõige loomulikum.

Riigikassa juhataja **P. Öpik**: Mina vaidlen härra riigikontrolööri ettepaneku vastu. Siin on tegemist niisuguste kuludega, mida vahest hädavajalik on näidata mitte teatava, nii öelda ametkonna kulude osas, vaid eraldi kogu riigi eelarves. Näiteks riigi võlad. (K. Virma, stp: Aga kes käsutab seda?) Sarnasel juhtumisel võib iga eelarve vastuvõtmise puhul vastava volituse juurde panna. (K. Virma, stp: Aga kõige parem on, et rahaminister käsutab.) Võib ka olla.

Juhataja **T. Kalbus**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **K. Kornel**: Varemalt mahutati rahaministeeriumi kulude ossa summad, mis rahaministeeriumi otsekohesed kulud ei olnud ja seega oli rahaministeeriumi eelarve arvuliselt suurem tõelikust. Eelarve tehnilisest seisukohast vaadates paneb käesolev paragrahv sennisest parema korra maksma. Parem on see ka statistika mõttes. Kõike seda arvesse võttes ei vaidle ma selle paranduse vastu.

Juhataja **T. Kalbus**: Riigikontrolööri poolt on tehtud ettepanek § 8-dasse juurde võtta sõnad: „tähendatud summad on rahaministri käsutuses“. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Panen § 8. ühes vastuvõetud parandusega hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 8 ühes parandusega vastu võetud.

Aruandja **K. Kornel** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega §§ 9—11.

§ 9. Tulude nomenklatuuri peatükid vastavad tähtsamatele tulude liikidele.

Iga tulude peatüki paragrahvid vastavad üksikutele tuluallikatele.

§ 10. Kulude ja tulude nomenklatuurid määrab kindlaks Vabariigi Valitsus rahaministri ettepanekul.

Lähemad juhtnöörid nende käsitamiseks annab rahaminister.

Peatükk IV.

Riigi keskasutuste eelarve ettepanekute kokkuseadmine.

§ 11. Riigi keskasutused seavad kokku kulude ja tulude eelarve ettepanekud alluvate ametkondade andmete põhjal, mis kokku seatud kindlaksmääratud nomenklatuuride kohaselt.

Aruandja **K. Kornel** (loeb):

§ 12. Eelarve ettepanekutesse võetakse ainult niisugused kulud, mis põhjenevad maksvatel seadustel või Vabariigi Valitsuse määrustel ja otsustel, samuti riigi keskasutuste juhatate korraldustel.

Uusi erakorralisi kulusid, uusi ja suurendatud toetussummaseid ja ametasutuste koosseisu ning ametnikkude tasunormide muudatusi palgasaaduse piirides võivad riigi keskasutused eelarve-ettepanekutesse võtta ainult sellekohasel Vabariigi Valitsuse eelotsusel.

Riigikontrolöör A. Oinas: Tõsiselt kahtlust äratav kõnealoleva paragrahvi teine lõige praegusel kujul. Selle teise lõike mõte on see, et riigiasutused ei tohi mingisuguseid suurendusi oma eelarve-ettepanekusse paigutada ilma valitsuse eelotsuseta. See kord läheb täiesti lahku sennimaksnud korrast. (A. Anderkopp, tõer: On ka tarvis!) Kuid kui seda tehakse, siis peab see teadlikult sündima. Mina pean aga tarvilikuks tähendada, et valitsuses ei ole minu teada seda küsimust arutatud, nimelt selles mõttes, et uus kord maksma panna, vastuoksa, — viimase kolme aasta jooksul on iga aasta arutatud küsimust, kuidas eelarve-ettepanekut rahaministrile esitada ja missuguses korras eelarve suurendusi valitsuses arutamisele võtta. Kuid kolme viimase aasta jooksul on selle tagajärjel teine kord välja kujunenud, kui seda käesolev paragrahv ette näeb, nimelt, et rahaminister ei paiguta ministeeriumide poolt esitatud eelarve suurendusi riigi eelarve eelnõusse, alles siis kui temal üldine pilt riigi eelrvekavast selgub,

esitab ta suurendus-ettepanekud valitsusele. Kuid suuremalt jaolt loobuvad ministrid ise oma suurendus-ettepanekutest. Võimalik, et uus kord ehk parem on, kuid senni pole teda tarvitusele võetud, sest see teeb valitsuse töö raskemaks. Valitsus peaks nüüd igasugu suurendus-ettepanekuid otsustama, enne kui temal ei ole veel mingisugust ülevaadet riigi eelarve kavast. Kui seda uut korda soovitakse maksma panna, mis ju iseenesest rahaministri seisukorra kergemaks teeb, oleks siiski soovitatav, et see valitsuse teadmisel sünniks. Sõna on palunud veel härra teedeminister ja tema loodetavasti selgitab seda omalt poolt.

Kuid mind ei huvita niivõrd minu poolt senni ettetoodud asjaolud, kui see, et käesoleva paragrahvi II lõikes on sootu ära unustatud Riigikogu ja riigikontrolli eelarve iseäraldus. Kui Riigikogu ei saa oma eelarve-ettepanekusse ühtegi suurendust võtta, ja samuti ka riigikontroll, ilma valitsuse eelotsuseta, siis ei oleks see kord õige sellepärast, et ei ole sünnis Riigikogu juhatusel ja ka riigikontrolööril minna oma eelarve kavaga Vabariigi Valitsuse juurde viimaselt nõusolekut küsima, selleks et oma eelarve kavasse, mis rahaministrile saadetakse, suurendusi paigutada. Minu arvates tuleb kindel vahe teha valitsuse asutuste eelarvete ja Riigikogu ning riigikontrolli eelarvete kavade vahel. Kui uus kord maksma pannakse valitsuse asutuste kohta, siis ei tohiks seda laiendada Riigikogu ja riigikontrolli kohta. Minule paistab see täiesti vastuvõtmatu olevat, et Riigikogu juhatus peab oma eelarve kavaga, enne kui teda rahaministrile saata tohib, valitsusse minema, et valitsuse eelnõusolekut saada näiteks mõne ametniku palga kõrgendamiseks või mõne muu kulu suurendamise paigutamiseks eelarve kavasse. On õigem, et Riigikogu juhatus seab oma eelarve kava kokku ja esitab rahaministrile ilma valitsuse eelotsuseta. Minu arvates on see lihtsalt redaktsiooniline viga, et siin ei ole Riigikogu ja riigikontrolli jaoks erandit tehtud. (A. Anderkopp, tõer: Mis jaoks?) Ma vastaksin lugupeetud härra Anderkopp'i vahelhüüdele sellega, et meil peab Riigikogu juhatuse vastu niipalju lugupidamist olema, et Riigikogu juhatus võib ilma valitsuse eelotsuseta oma eelarve kava kokku seada. Kui rahaminister mõne suurendamisega nõus ei ole, võib ta asja hiljem üles tõsta. Kuna käesoleva paragrahvi II lõige põhjalikku läbikaalumist tarvitseb ja minul käesoleval juhusel raske on parandust kindlal kujul teha, siis teen ettepaneku kogu paragrahv üldkommisjoni tagasi anda. (Vahelhüüe: Mispärast üldkommisjoni?) Seaduseelnõu on üldkommisjoni poolt ette pandud ja on arusaadav, et see kom-

misjon vaatab ta uuesti läbi, kes ta Riigikogule esitas.

Teedeminister K. Virma: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Minul ei ole Vabariigi Valitsuselt volitusi käesoleva seaduse puhul sõnavõtmiseks, aga ma võin Riigikogu liikmetele teatada, et valitsus oma päevakorda on võtnud mõne küsimuse lahendamise, mis selle seadusega ühenduses on. Kahjuks ei ole valitsus seda tänaseks Riigikogu koosolekuks jõudnud teha. Arvan, et käesoleva seaduse arutamist võiks niimoodi seada, et valitsusel oleks võimalus kaaluda neid küsimusi, mis näivad käesolevas seaduseelnõus parandamist nõudvat. Üks nendest küsimustest, mis valitsusel praegu kaaluda, on käesolev paragrahv. Siin on räägitud uutest erakorralistest kuludest. Erakorralised kulud on enamasti ikka uued ja sellepärast ei ole selge, missugustest uutest kuludest siin kõneldakse. Ka need küsimused, mida härra riigikontrolöör ette tõi, võiks teisiti ära öelda. Üldiselt tahetakse seda kätte saada, et valitsusel oleks erakorraliste kulude määramisel üldine ülevaade, kui tema vastava otsuse teeb. Teised puudused, mis selle paragrahvi juures on, võiks valitsus üldise instruksiooniga oma ametkondades lahendada, kuid Riigikogu juhatus ja riigikontrolli kohta ei ole otstarbekohane neid küsimusi valitsuse instruksiooniga lahendada. Et valitsusel oleks vahepeal võimalik käesoleva paragrahvi puhul seisukohta võtta, toetan riigikontrolööri poolt tehtud ettepanekut, et see paragrahv komisjoni tagasi antaks.

Riigikassa juhataja P. Öpik: Härra riigikontrolöör on ettepaneku teinud § 12 uuesti komisjoni anda ja põhjendab seda sellega, et pannakse uus kord maksma eelarve eelkalkulatsioonide tegemise asjus. Kuid siin tuleb arvesse võtta seda, et mitte kõikide kulude kohta sarnane moodus tarvitusele ei ole võetud, vaid paragrahvis on selgesti öeldud — ainult uute erakorraliste kulude kohta, tähendab, kas toetussummade määramise või ametiasutustes palgatõstmise kohta. Sarnaseid muudatusi ei või eelarvesse võtta, ilma et nende kohta Vabariigi Valitsus oma seisukohta võtnud ei ole, ja kindlaid juhtnööre ametiasutustele andnud ei ole. Rahaministeeriumi seisukoht seaduseelnõu kokkuseadmisel ja Vabariigi Valitsuse kaudu Riigikogule esitamisel oli just see, et sarnaseid väljaminekuid eelarvesse sisse kalkuleerida otstarbekohane ei ole, enne kui valitsus kindlat seisukohta nende kohta võtnud ei ole, vaid see tekitaks ainult raskusi eelarve kokkuseadmisel ja takistaks eelarve aegsasti esitamist Riigikogule.

Eelarve jääb sagedasti selle tõttu hiljaks, et niisuguste ettenägemata summade kalkuleerimine langeb harilikult kõigeviimase momendi peale, siis kui eelarve juba kokku seatud ja kalkulatsioonid tehtud. (A. Anderkopp, töer: Sellepärast ta venib ja meie ei saa teda varem kätte.) Just nii. Aga kui tähtsamate põhimõttelikkude küsimuste kohta Vabariigi Valitsuse seisukoht juba olemas, siis on asi selge, kuna teiste väljaminekute kohta on võimalus jäetud kalkulatsiooni ettepanekuid esitada. Sellest ei tule lugeda seda, et näiteks Riigikogu ja riigikontroll, kes Vabariigi Valitsusele ei allu, soovides uusi kulusid eelarvesse kalkuleerida, peavad Vabariigi Valitsuse poole pöörama.

Edasi on tähendatud, missuguses korras lahendatakse lahkarmised, mis rahaministeeriumil teiste ametasutustega tekivad. Kui rahaministeerium näiteks leiab, et Riigikogu või riigikontrolli eelvaras on mõned väljaminekud, millest loobuda võimalik, siis pöörab ta Riigikogu juhatusse või riigikontrolööri poole ja küsib, kas ei ole võimalik loobuda niisugusest ja niisugusest summast. Kui Riigikogu juhatus vastab, et võimalik ei ole, siis jäetakse nõutav summa muidugi eelarvesse sarnaselt, kui Riigikogu juhatus seda soovib. Sarnane kord on meil senni maksev olnud. Seda olen mitmel puhul rahaministri volitused siin seletanud. Nii et käesoleva paragrahvi ees ei ole tahetud ei Riigikogu juhatus ega riigikontrolööri nimetatud paragrahvi alla paigutada, sest edasi on seletatud, kuidas lahkarmise lahendada tuleb rahaministeeriumi ja vastava kõrgema riigiasutuse vahel.

Riigikontrolöör A. Oinas: Selgituseks härra Öpik'u sõnade kohta pean seletama, et tuleb lahus silmas pidada kahte asjaolu: 1) keskasutuse eelarve-ettepanekute esitamise korda rahaministeeriumile, — § 12 käsitab ainult seda; 2) lahkarmiste tekkimist rahaministeeriumi ja keskasutuse juhatus vahel suurendus-ettepanekute kohta eelarvete kavades ja nende lahendamise korda, mida käsitab seaduseelnõu § 12. Mina rääkisin ainult esimesest asjaolust, ja nimelt, et Riigikogu peaks võima oma eelarve kavas esitada suurendus-ettepanekuid rahaministrile, ilma et tal valitsuse eelotsust tarvis oleks. Kuidas pärastisi lahkarmise lahendada, see on sootu teine küsimus. Tähendan veel kord. Riigikogu juhatus ja riigikontrolöör peaksid võima oma suurendamiskavatsusi saata rahaministrile ilma Vabariigi Valitsuse eelotsuseta.

Juhataja T. Kalbus: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja K. Kornel: Mina arvan, et asi käesoleval korral sedavõrd tõsine ei ole, et maksaks seaduseelnõu lugemist katkestada. Kui härra Virma seda just valitsuse ettepanekul kindlasti sooviks, siis ei saa selle ettepaneku vastu vaielda, et paragrahv komisjoni anda. Aga härrade riigikontrolööri ja Virma väidetele võib tõsiselt vastu vaielda. See on tõsi, et ütelus: „Uued erakorralised kulud“, on omapärane ja sarnane ütelus riigi eelarves ilus ei ole. Aga see on meie oludes paratamatu ja seda järgmistel põhjustel: Just Teie asutus, härra Virma, on see, kelle pärast sarnane ütelus eelarvesse võetud, see on raudtee. Mina seletasin läinud aasta eelarve arutamise puhul, et just raudteel laiendavalt püütakse seletada kulude liigitamise aluse ühte tunnust, nimelt: „Erakorralisteks kuludeks loetakse neid kulusi, mille kasu ühest aastast üle ulatab“. Nii siis — need on erakorralised kulud, mis mitme aasta peale venitatud. Sellepärast ei saa öelda, et iga erakorraline kulu oleks uus — see võib olla vana kulu, mis mitme aasta peale edasi kantud. Ma ei ütle, et sarnane kord loomulik oleks, aga see on tingitud sellest, et meie eelarve ei ole lõpulikult välja kujunenud ja eksitakse erakorraliste ja korraliste kulude liigitamisel teatava korra vastu.

Kui härra riigikontrolöör arvab, et käesolevat paragrahvi selguse pärast peaks parandatama ses mõttes, et Riigikogu ja riigikontrolli eelarved selle alla ei käiks, siis oleks võimalik seda märkusega teha. Selle tagajärjel ei võiks raskusi tekkida, kuna kokkuleppe ja lahkarvamiste lahendamise kord on järgnevatel paragrahvides ette nähtud. Härrad Riigikogu liikmed arvatavasti mäletavad, missuguste raskustega kokku põrkasime just vana korra juures, kui sellest kinni ei tahetud pidada. Tooksin ette selle summa, mida eelarve korras kavatsesi ametnikkudele lisatasuks anda. Üks asutus oli selle summa põhjal koosseisusid suurendanud, teine palkasid tõstnud, kolmas ei olnud kumbagi teinud. Et sarnasele korralagedusele piiri panna, selleks on tarvis sarnane kord maksta panna, et talitatakse ühesuguselt igalpool ja see sünnib siis, kui käesolev paragrahv esitatud kujul vastu võetakse.

Juhataja T. Kalbus: Riigikontrolööri poolt on ette pandud anda § 12 tagasi üldkomisjoni läbivaatamiseks. Aruandja poolt on ettepanek tehtud, § 12 vastu võtta. Hääletamisele tuleb riigikontrolööri ettepanek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud, — seega on § 12 üldkomisjoni antud uuesti läbivaatamiseks.

Aruandja K. Kornel (loeb):

§ 13. Kulud ja tulud, mille suurus on kindlaks määratud maksvates seadustes ja määrustes, võetakse eelarve-ettepanekutesse summadena, mis neis seadustes ja määrustes on ette nähtud.

Rahaminister paneb maksta ühise käsitusviisi alused kõigi riigi keskasutuste jaoks nende kulude ja tulude arvutamiseks, mis maksvates seadustes ja määrustes ei ole täpselt kindlaks määratud.

Riigikontrolöör A. Oinas: Käesoleva paragrahvi esimeses lõikes on öeldud, et kulud ja tulud, mille suurus on kindlaks määratud maksvates seadustes ja määrustes, võetakse eelarve-ettepanekutesse summadena, mis neis seadustes ja määrustes on ette nähtud. Mõte on iseenesest õige, kuid minu arvates oleks selgem, kui sõna „summadena“ asemele võetakse kolmandas reas sõna „ulatuses“. Seega kujunekse lause niiviisi: „võetakse eelarve-ettepanekutesse ulatuses, mis neis seadustes ja määrustes on ette nähtud.“ Vahe on nimelt selles, et seadustes ja määrustes ei ole tihtipeale summasid konkreetselt ette nähtud, küll on normid ette nähtud. Võtame näiteks algkooli seaduse, seal ei ole kindlaid summasid ette nähtud, mis tulevad võtta riigi eelarvesse, kuid seal on teatavad normid ja alused kulude kandmiseks ette nähtud. Sellepärast on õigem sõna „summadena“ asemel tarvitada sõna „ulatuses“, mis väljendab mõtet täpsemalt kui sõna „summadena“.

Juhataja T. Kalbus: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja K. Kornel: Mina arvan, et ei ole tarvidust selle paranduse tegemiseks. Summasid peame meie ikka kalkuleerima. Kui meie normeerime, siis tuleme lõppude-lõpuks summade juurde tagasi. Härra riigikontrolööri parandus on redaktsioonilist laadi. Kui leitakse, et see redaktsioon parem on, siis minul isiklikult ei ole põhjust selle vastu vaielda.

Juhataja T. Kalbus: Ettepanek on tehtud § 13. kolmandas reas sõna „summadena“ asemel võtta „ulatuses“. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Panen § 13. ühes parandusega hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 13 ühes parandusega vastu võetud.

Aruandja K. Kornel kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega § § 14 ja 15.

§ 14. Kulud ja tulud näidatakse riigi keskasutuste eelarve-ettepanekutes kindlaksmääratud nomenklatuuride järgi vastavalt peatükkidele, paragrahvidele ja alljaotustele.

§ 15. Kulude ja tulude nomenklatuuri igale jaotusele vastava summa suuruse lähemaks määramiseks lisavad riigi keskasutused eelarve-ettepanekule juurde tarvilikud alused, seletused ja muu selgitava materjaali.

Aruandja **K. Kornel** (loeb):

§ 16. Kui kindlaksmääratud kava järgi teatud kuluüksuse tarvidus langeb mitmesse eelarve-aastasse, siis võetakse selle kulu üldsummast kokkuseatavasse eelarve-ettepanekusse ainult see osa, mis langeb vastavasse eelarve-aastasse.

Teedeminister **K. Virma**: Ma teen ettepaneku, käesolev paragrahv anda üldkommissjoni läbivaatamiseks. Siin on öeldud: „kui kindlaksmääratud kava järgi teatud kuluüksuse tarvidus langeb mitmesse eelarve-aastasse“ jne. Mis tähendab „kindlaksmääratud kava järgi?“ Kes selle kava kindlaks määrab, — see ei ole selge. Kui küsimus lah-tiseks jääb, siis võib see eksistust tuua. Kui näiteks Riigikogu määrab mõnele ametkonnale üks miljon marka, tähendab ühe osa teatud kulutusest, siis võib seda tõlgitseda kas või nii et keskasutus määrab ise teise puuduva osa kindlaks, teeb lepingud, ütleme 10 või 100 miljoni marga peale ja järgmisel aastal on Riigikogu niisuguses seisukorras, et ta peab selle lisa, mis võib olla vale tõlgitsemise läbi on tekkinud, paratamatult vastu võtma. Siin võib olla ehk peab ära ütleva, „seaduses kindlaksmääratud“, võib olla peab ehk teisiti ütleva. See kord ei tohiks lahtiseks jääda. Peab olema öeldud, kes kindlaks määrab ja kuidas kindlaks määrata. Sellepärast, et võimalus oleks seda küsimust lähemalt kaaluda ja et juba üks paragrahv komisjoni on antud, tuleks ka see paragrahv komisjoni anda.

Juhataja **T. Kalbus**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **K. Kornel**: Mina arvan, et siin arusaamatused ei teki ja seda järgmistel põhjustel: Mina ei kujuta sarnast seisukorda ette, kus võidakse teatavat eelarve kulu, mis mitme aasta peale määratud on, ilma kindla kavata tarvitada. Minu arvates on lugu järgmine: Meil on maksvates seadustes kindel kord ära määratud, kelle kompetentsi kavade kinnitamine kuulub. Mina arvan, härra teedeminister teab väga hästi, kes näiteks ehituse tehnilise eelarve kinnitab. Järelikult ei ole

nende normide õige koht eelarve-seaduses. Ja kui Teie, härra minister, ütlete, et maksvad seadused seda igal juhtumisel kindlaks ei määra, siis tähendab see seda, et meie vastavaid maksvaid seadusi täiendama peame.

Juhataja **T. Kalbus**: Hääletamisele tuleb teedeministri ettepanek, anda § 16 üldkommissjoni. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 14 häält, vastu 14 häält. (Hüüded: Sedelitega!) Nõutakse sedelitega hääletamist. (Hääletatakse.) Hääletamise tagajärjed on järgmised: ettepaneku poolt on 30 häält, vastu — 32 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud. Panen § 16. hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 16 vastu võetud.

Aruandja **K. Kornel** (loeb):

§ 17. Summad, mis eripõhikirjade ja -põhimääruste alusel riigi keskasutuste alluvuses tegutsevatele riiklikkudele ettevõtetele ja asutustele riigikassast antakse või nende poolt riigikassasse makstakse võetakse eelarve-ettepanekutesse üldises korras.

Nende ettevõtete ja asutuste, samuti üksikute riigiasutuste valitseda olevate eriotstarbeliste kapitaalide kulude ja tulude erieelarved ning -aruanded seatakse kokku eraldi ja lisatakse juurde vastavale eelarve-ettepanekule.

Riigikontrolöör **A. Oinas**: Käesolevast paragrahvist loeme: „Summad, mis eripõhikirjade ja -põhimääruste alusel riigi keskasutuste alluvuses tegutsevatele riiklikkudele ettevõtetele ja asutustele riigikassast antakse, või nende poolt riigikassasse makstakse võetakse eelarve-ettepanekutesse üldises korras.“

Siin on öeldud „riigi keskasutuste alluvuses tegutsevatele riiklikkudele ettevõtetele.“ Tekib küsimus, missugused ettevõtted siin on mõeldud, kas näiteks ka riigitrükikoda, riigi turbatööstus ja põlevkivitööstus. Arvatavasti jah. Meie aga teame, et need asutused ei allu keskasutustele vaid on ainult vastavate ministrite kontrolli all ja kuuluvad vastavate keskasutuste juurde, alluvad aga Vabariigi Valitsusele. Sellepärast oleks tarvilik, et sõnad: „riigi keskasutuste alluvuses“ tekstist välja jääksid. Kui need sõnad aga teksti sisse jäävad, siis võivad minu poolt nimetatud ettevõtted arvamisele tulla, et nad käesoleva paragrahvi alla ei käi, kuid minu arvamise järgi peaksid nad käima selle alla samuti, kui keskasutustele alluvad ettevõtted, nagu raudteetehased jne.

E. Masik (põl): Mina ei oleks muidu sõna võtnud, kui ma ei oleks just hiljuti turba-

tööstuse põhimäärustega tutvunenud. Neis määrustes on ette nähtud, et kõik summad, mis riigikassast on tarvis sellel asutusel juurde saada, ta kinnisvara muretsemiseks või jälle chituskapitaalideks, ei saada eelarve korras, vaid peab eriseadusi selle jaoks andma. Mina arvan, et kui meie toetame seda ettepanekut, mis riigikontrolöör ette pani, siis tuleks lõpuks juurde lisada: „kui põhimäärustes ette ei ole nähtud teisiti“, vastasel korral satume meie põhimäärustega konflikti. (Riigikontrolöör A. Oinas: See kava ei ole veel Riigikogu poolt vastu võetud.) Aga ta on praegu meil arutusel ja meie peame vaatama, et meie ei satu nende määrustega vastollu.

Riigikontrolöör A. Oinas: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Rkl. Masik'u tähendus on teataval määral õige, kuid minu ettepanek ei ole ettevõtete põhimäärustega vastolus, sest selle peale vaatamata, et võidakse üksikute eriseadustega teatavaid krediite lubada, lähivad need krediidid ometi kõik riigi eelarvest või lisaeelarvetest läbi, sest riigi eelarve ühes lisaeelarvetega on kõigi riigi tulude ja kulude kokkuvõte. Kui ka üksikute eriseadustega summasid määratakse, siis peavad need summad siiski lõpuks eelarvesse paigutatud olema. Senni on meil tõesti sel alal vigu olnud ja on juhtunud, et mõned sarnased summad on eelarvest välja jäänud mille tõttu on patustatud õige eelarve korra vastu, sest kõik tulud ja kulud, olgu nad ka eriseadustega määratud, peavad riigi eelarvest, juurde arvatud lisaeelarved, läbi minema.

Juhataja T. Kalbus: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja K. Kornel: Mina ühinen härra riigikontrolööri ettepanekuga, kuigi salata ei saa, et need sõnad vähe ülearustena tunduvad.

Mis puutub härra Masik'u ettepanekusse, siis on see täiesti üleliigne, sest need summad määratakse ikkagi eriseadusega eelarve kaudu kindlaks.

Juhataja T. Kalbus: Riigikontrolööri poolt on ettepanek tehtud § 17-das sõnad „riigi keskasutuste alluvuses“ välja jätta. Kuna aruandja selle ettepanekuga ühinenud on, ei tule ta eraldi hääletamisele.

Hääletamisele tuleb § 17 ühes vastuvõetud parandusega. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 17 vastu võetud.

Aruandja K. Kornel kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega §§ 18—22.

§ 18. Riigi keskasutuste poolt kokkuseatud eelarve-ettepanekud ühes lisadega saadetakse rahaministeeriumile ja riigikontrollile hiljemalt 1. oktoobriks enne vastava eelarveaasta algust.

§ 19. Peale eelarve-ettepanekute läbivaatamist rahaministeeriumis ei esitata riigi keskasutuste poolt mingisuguseid eelarve-ettepanekute täiendusi, välja arvatud juhtumised, kus see on tingitud vahepeal maksmahakanud seaduste täitmisest.

§ 20. Lähemad juhtnöörid ja tarvilikud kavad eelarve-ettepanekute kokkuseadmiseks riigi keskasutustele annab rahaminister.

Peatükk V.

Riigi keskasutuste eelarve-ettepanekute läbivaatamine ja riigi eelarve-eelnõu kokkuseadmine rahaministeeriumis.

§ 21. Riigi keskasutuste poolt kokkuseatud eelarve-ettepanekute läbivaatamiseks moodustatakse rahaministri algatusel rahaministeeriumi juures komisjon, mis koosneb esitajaist rahaministeeriumi, riigikontrolli ja selle riigi keskasutuse poolt, kelle eelarve-ettepanek arutamisel.

Selles komisjonis kontroleeritakse eriti:

a) kas riigi keskasutuste eelarve-ettepanekutesse võetud summad on kõigiti põhjendatud ja kooskõlas selgitustes ettenähtud alustega;

b) kas neis eelarve-ettepanekutes on õieti arvatud need summad, mis maksvates seadustes ja määrustes ei ole täpselt kindlaks määratud.

c) kas riigi keskasutuste poolt nõutud kulud on kõik tingimata tarvilikud ja edasilükkamata iseloomuga.

§ 22. Riigi eelarve-eelnõusse võetakse summad sarnastena, nagu rahaministeeriumi ja asjaomase riigi keskasutuse esitaja kokku lepivad.

Riigikontrolli esitaja avaldab oma arvamise kokkulepete kohta, ilma et selle paragrahvi esimeses lõikes nimetatud küsimuse otsustamisest osa võtaks. Tema kirjalikud eriarvamusid lisatakse juurde eelarve-eelnõule materjalina.

Aruandja K. Kornel (loeb):

§ 23. Kui rahaministeeriumi ja selle riigi keskasutuse esitaja vahel, kelle eelarve-ettepanek arutamisel, lahkarvamised tekivad, siis pöörab vastava riigi keskasutuse juhataja, peale Riigikogu esimehe ja riigikontrolööri, hiljemalt kolme päeva jooksul lahkarvamise tekkimise päevast arvates, rahaministri poole küsimuse omavaheliseks lahendamiseks. Kui ka sel teel kokkulepet ei saavutata, esitab asja-

omane riigi keskasutuse juhataja vastulaused hiljemalt kolme päeva jooksul, arvates rahaministri seisukoha avaldamise päevast, Vabariigi Valitsusele lõpulikult lahendamiseks.

Riigikogu ja riigikontrolli eelarve-ettepanekute alal rahaministeeriumi eelarve-komisjonis tekkinud lahkarvamised lahendab lõpulikult Riigikogu juhatus.

Kunni küsimuste lõpuliku lahendamiseni käesoleva paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud korras, võetakse eelarve-ettepanekud riigi eelarve-eelnõusse sarnastena, nagu rahaminister neid on toetanud.

Riigikontrolöör A. Oinas: Kõigepealt panen ette ühe väikese redaktsioonilise paranduse. § 23-das 1. reas on öeldud „peale Riigikogu esimehe ja riigikontrolööri“. Mina arvan, eestikeeles oleks õigem öelda „välja arvatud Riigikogu esimees ja riigikontrolöör.“

Sama pagarahvi II ja III lõikes on ette nähtud kord, kuidas lahendada lahkarvamisi rahaministri ja riigikontrolööri vahel eelarve asjus. Siin on lahendamise kord sellel kujul ette nähtud, et lahkarvamised lahendab lõpulikult Riigikogu juhatus. Minu arvates niisugust kunstlikku lahendamise korda pole mõtet tarvitusele võtta. Sennine mitmeaastane praktika on näidanud, et üldse suuri lahkuminekuid pole olnud, igatahes senniste lahkuminekute lahendamiseks rakendada Riigikogu juhatuset poleks mingit praktilist tarvet olnud. Teoreetiliselt ei ole ka päris õige, kui Riigikogu juhatus hakkaks lahendama eelarve asju rahaministri ja riigikontrolööri vahel. Riigikogu juhatuse ülesanne on kodukorra järele Riigikogu enese asjade valitsemine ja juhtimine. Nüüd saaks aga Riigikogu juhatus omale veel ühe uue ülesande juurde, lahendada lahkuminekuid eelarve asjus riigikontrolööri ja rahaministri vahel. Kuid sellega tuleb tal ka võtta enese peale teatud vastutus riigikontrolli eelarve eest. Minu arvates ei ole see aga kooskõlas Riigikogu juhatuse ülesannetega. Iseasi kui riigikontroll oleks Riigikogu juhatusele alluv organ, kuid ta ei ole seda. Riigikontroll on põhiseaduse järgi Riigikogu poolt ametisse määratud asutus, mitte aga Riigikogu juhatusele alluv Riigikogu organ. Kuna ühelt poolt teoreetiliselt ei ole päris õige Riigikogu juhatuse peale panna ülesandeid, mis otsekohe viimaste hulka ei kuulu, ja kuna teiselt poolt ei ole selleks praktilist tarvidust ja kolmandaks, lisaksin juurde, ettenähtud kord võib raskusi tekitada selle tõttu, et Riigikogu vaheaegadel tuleks Riigikogu juhatus selleks kokku kutsuda, et võib olla mõne tuhande margalist lahkuminekut lahendama hakata, — siis ei ole seaduseel-nõus ettenähtud kord kaugeltki otstarbekohane.

Mina võtan näiteks käesoleva aasta lahkuminekud. Meie kalkuleerisime Tartus ühe sülla puid 1800 marga eest, rahaminister arvas, et sülla hind võiks olla 1600 marka. Üldse tuleb osta kolm sülda puid, seega lahkumine 600mk. Et just Riigikogu juhatus peaks niisuguseid lahkuminekuid lahendama hakkama, selleks, arvan mina, ei ole mingit praktilist tarvidust. Asi leidis lahenduse sel teel, et Riigikontroll Tartu esituse üldse ära kaotas ja nii langevad ka kolm sülda puid eelarvest välja.

Iseasi, kui laiemas ulatuses üles võetakse riigikontrolli ja Riigikogu juhatuse vahekord. Mina arvan aga, et riigi eelarveseaduse ülesanne ei ole seda vahekorda lahendada, vaid see vahekord lahendatakse riigikontrolli seadusega, mille põhilased on läbivaatamisel vastavas komisjonis.

Mina ei taha riigikontrolli privilegeeritud seisukorda asetada, olen kaugel sellest. Kuid kui lahkuminekuid peaks ette tulema rahaministri ja riigikontrolööri vahel viimase eelarve asjus, siis tuleks neid lahendada Riigikogu eelarve-komisjonis. Seda silmas pidades teen ettepaneku § 23-das kaks viimast lõiget kustutada, selle asemele võtta järgmine uus lõige: „Riigikogu ja riigikontrolli eelarve-ettepanekud võetakse riigi eelarve eelnõusse sarnastena, nagu Riigikogu juhatus ja riigikontrolöör, ära kuulates rahaministri seisukoha, need on kindlaks määratud.“

Arvan, sellest ei teki riigile mingit fiskaalset kahju, sest lahkuminekud võivad olla ainult väiksemates summades.

Juhataja T. Kalbus: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja K. Kornel: Selle parandusega ei saa ma kahjuks ühineda. Kui meie härra riigikontrolööri paranduse vastu võtame, siis jääks seadusesse tühi koht järele ja on eelarve-seaduse ühtlus rikutud. Härra riigikontrolöör tõi ette, et riigikontrollil eelarve arutamisel rahaministriga lahkuminekuid vähe olevat olnud. Väga võimalik, et me leiaksime mõne ministeeriumi, kus lahkuminekud veel vähemad olnud. Eelarve-seadus ei tehta selle jaoks, kuidas praegu olukord välja on kujunenud vaid hea tuleviku jaoks, tulevikus aga võivad tulla väga suured lahkuminekud, — mis meie siis peale hakkame? (Vahelhüüe riigikontrolöör A. Oinas'e poolt.) Härra riigikontrolöör, ma kuulasin väga rahulikult Teie kõnet pealt ja sellepärast palun Teid ka mind rahulikult kuulata. Härra riigikontrolöör ise ütleb, et riigikontroll on Riigikogu organ. Olles ühel seisukohal härra riigikontrolööriga, et riigikontroll on Riigikogu organ, järeldan

sellest, et lahkuminekute lahendamine riigikontrolli eelarve asjus kuulub Riigikogu võimkonda, ja Riigikogu võib selle ise lahendada või juhatuse hooleks jätta. Mina arvan, et eelarve ühtluse seisukohast on soovitav, et see küsimus jääks Riigikogu juhatuse lahendada.

Juhataja T. Kalbus: Riigikontrolööri poolt on tehtud 2 ettepanekut. Esimene ettepanek, sõnade asemel „peale Riigikogu esimehe ja riigikontrolööri“ võtta sõnad „välja arvatud Riigikogu esimees ja riigikontrolöör“, see on redaktsiooniline parandus.

Teine ettepanek: § 23. Kaks viimast lõiget kustutada, selle asemele võtta järgmine uus lõige:

„Riigikogu ja riigikontrolli eelarve-ettepanekud võetakse riigi eelarve-eelnõusse sarnastena, nagu Riigikogu juhatuse ja riigikontrolöör, ära kuulates rahaministri seisukoha, need on kindlaks määratud.“

Panen esimesena hääletamisele redaktsioonilise paranduse, mis käib paragrahvi esimese lõike kohta. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Panen teise ettepaneku, selle paragrahvi kaks viimast lõiget kustutada ja selle asemele võtta uus lõige, hääletamisele. (Hääletatakse.)

Ettepaneku poolt on 8 häält, vastu — 16, seega on ettepanek tagasi lükatud.

Panen § 23 ühes vastuvõetud parandusega hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 23 vastu võetud.

Aruandja K. Kornel kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu § 24.

§ 24. Peale riigi keskasutuste eelarve-ettepanekute läbivaatamist rahaministeriumis ja lahkavamate lahendamist eelmises paragrahvis ettenähtud korras, seab rahaminister kokku riigi eelarve-eelnõu, näidates kindlaksmääratud nomenklatuuride järgi iga riigi keskasutuse kulud ja ühiselt kogu riigi tulud.

Riigi abiettevõtete kulud võetakse erandina eelarve-eelnõusse üldsummades, kui see eriseadustes ei ole teisiti ette nähtud.

(Hüüded: Lõpetada!)

Juhataja T. Kalbus: Ettepanek on tehtud koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 2.10 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **T. Kalbus.**

Abisekretäär **L. Raudkepp.**

Abisekretäär **J. Piiskar.**